

Twee landbouwtentoonstellingen in de IJsselstreek in 1897

Marten en Fenneke Brascamp

Inhoud

Introductie.....	2
Ontwikkeling van de georganiseerde landbouw in de 19 ^{de} eeuw.....	3
Rol van landbouwtentoonstellingen	5
Landbouwtentoonstelling Voorst, 30 juni 1897.....	11
Landbouwtentoonstelling Olst, 12 augustus 1897.....	16
Geldersche Maatschappij van Landbouw	21
Afdeeling 'IJsseloever'	28
Afdeeling 'Voorst en Wilp'	32
De Overijsselsche Maatschappij van Landbouw en de eerste georganiseerde landbouw in Olst.....	35
Landbouwvereniging 'Olst'	40
Getuigschrift tentoonstelling Voorst, 1897.....	45
Diploma tentoonstelling Olst, 1897	50
Bronnen en noten	54

Introductie

Aan het eind van de 19de eeuw maakten landbouwtentoonstellingen in Nederland een grote opgang. Het waren omvangrijke evenementen waar de producten van de land- en tuinbouw en de nieuwste snufjes op het gebied van de landbouwmechanisatie werden getoond. Er werden veekeuringen gehouden met medailles en diploma's, er waren concoursen hippique, bloemen, loterijen en 's avonds een feest met muziek en een bal-champêtre, ook wel huwelijksmarkten genoemd.¹

Hoe ging het er bij die tentoonstellingen aan toe? Wie waren de organiserende verenigingen? Wat ondernamen die verenigingen nog meer en hoe ontstonden ze als onderdeel van de opkomende landbouw in de 19^{de} eeuw?

Dat zijn vragen die we op een praktische manier beantwoorden aan de hand van twee landbouwtentoonstellingen die in 1897 zijn gehouden: een in Voorst en een in Olst.



Zutphenboer in Voorst, feestterrein in 1897

We zijn onze zoektocht begonnen met twee diploma's die tijdens die tentoonstellingen aan prijswinnaars werden uitgereikt. Daarna hebben we een kijkje genomen op de betreffende tentoonstellingsdagen, hebben hun voorbereidingen en achtergronden gevolgd, en zijn geëindigd bij de algemene ontwikkelingen in de landbouw in de 19^{de} eeuw.²

Dat laatste is al vaak en uitgebreid beschreven.³⁻⁸ We hebben dan ook niet geprobeerd om die geschiedenis opnieuw te schrijven. We hebben het zo samengevat dat het kan dienen als achtergrond voor de twee tentoonstellingen die in dit verhaal centraal staan. Tegelijkertijd illustreren we de algemene 19^e eeuwse ontwikkelingen met lokale gebeurtenissen en persoonlijke details die we op onze tocht langs de Voorster en Olster tentoonstelling zijn tegengekomen.

Voor u ligt het resultaat dat ruwweg de periode beslaat van 1850 tot 1900. De tekst is in een aantal zelfstandig leesbare hoofdstukken geschreven en in een zekere voorkeursvolgorde gezet. Afhankelijk van wat u zoekt, kunnen ze echter ook makkelijk in een andere volgorde worden gelezen. Aan het eind van de tekst zijn de bronvermeldingen en noten opgenomen.

Veel leesplezier toegewenst en u bent van harte uitgenodigd om ons resultaat van opmerkingen te voorzien.

Ontwikkeling van de georganiseerde landbouw in de 19^{de} eeuw

De 19^{de} eeuw was de tijd waarin de georganiseerde landbouw in Nederland tot ontwikkeling kwam. Nieuwe landbouwmethoden en -technieken deden hun intrede en samenwerking in landbouwverenigingen en coöperaties kwam van de grond.

Dat was daarvoor allemaal anders, zoals Jan Bieleman heeft beschreven in 'De Gelderse landbouw vóór 1850'.⁹

Productieniveaus waren laag en vernieuwingen maar heel beperkt. Dat kwam niet zozeer door onwil of domheid, het was vooral een zaak van lijfsbehoud. Voorzichtigheid was troef door de grote risico's die het boerenbedrijf liep, bijvoorbeeld door slechte oogsten. Verder beschikten boeren niet over het nodige kapitaal om zaken te veranderen. Ook ontbraken simpelweg moderne middelen zoals kunstmest en veredelde gewassen om de productie te verhogen. Ten slotte was van samenwerking nog geen sprake. Boeren stonden vooral op zichzelf, mede veroorzaakt door de overheersende manier van liberaal denken.



Aardappeloogst in de omgeving van Empe. Vroeger werden aardappelen met de hand gestoken. Rond 1870 kwam de machinale aardappelrooier, eerst nog met een paard getrokken, later door een tractor. Tegenwoordig zijn het zelfrijdende machines. Foto: Voorster herinneringen

Kort samengevat waren er twee dingen die de verandering in de landbouw teweegbrachten. In de eerste plaats was dat de *Industriële Revolutie* die rond 1750 in Engeland ontstond. Die was zelf het resultaat van een al veel eerder ingezet proces van wetenschappelijk denken. Door de opkomende industrie werden dingen mogelijk die daarvoor eenvoudigweg niet bestonden. Het was de basis voor de landbouwmechanisatie.



Loondorser Hendrik Jan Vos met zijn Landaal-dorsmachine aan de Heeringstraat in Wilp-Achterhoek. Foto: Harm Vos, Emst

In de tweede plaats was het de *Verlichting*, een nieuwe manier van denken die in diezelfde tijd opkwam. Autoriteit en religie stonden niet meer voorop. Rationeel denken gebaseerd op het gebruik van het verstand en waarneming, vooruitgangsgeloof en emancipatie waren de kernbegrippen. Ze vormden de grondslag voor een nieuwe manier van denken over de maatschappij als geheel, het landsbestuur, het economisch leven en de landbouw.

De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen zag het daglicht in 1784. De Maatschappij ter Bevordering van den Landbouw (1776) en veel andere genootschappen werden opgericht. Notabelen en wetenschappers richtten zich op het landleven, misschien ook wel deels door de opkomende *Romantiek*.

Er kwamen Commissies, Comités en Congressen, mede waardoor veranderingen en ontwikkelingen in de landbouw in gang werden gezet.¹⁰ Belangrijk was de opkomst van provinciale landbouwmaatschappijen rond 1845. Ze werden in hoofdzaak bemand door notabele grondeigenaren en belangstellenden en stelden zich tot doel de landbouw in brede zin te bevorderen. In het begin had de ‘gewone’ boer nog weinig met deze landbouwmaatschappijen van doen, maar de aanzet tot de verandering was gegeven.



Melkvee achter het Holthuis in Twello, 2020. Koeien werden vroeger in onze streken vooral voor de mest gehouden. Ze stonden ten dienste van de akkerbouw. Rond 1850 veranderden de marktverhoudingen en draaiden de rollen om.

Na 1880 kwam alles in een stroomversnelling. Boeren raakten steeds meer bij de verandering betrokken en op alle terreinen van de landbouw ontstonden praktijkgerichte verenigingen en coöperaties:

dorpsverenigingen, aankoopco  peraties, veefondsen, fokverenigingen, boerenleenbanken, hengsten-associaties, onderlinge brandverzekeringen, zuivelfabrieken, te veel om op te noemen.



Medewerkers poseren bij de Coöperatieve stoomzuivelfabriek ‘De boerenstand’ Terwolde uit 1912. Foto: Voorster herinneringen

Boeren, vaak nog wel aangevoerd door plaatselijke notabelen, waren zich ervan bewust geworden dat samenwerking de sleutel was tot de vooruitgang, een besef dat lang had ontbroken.¹¹

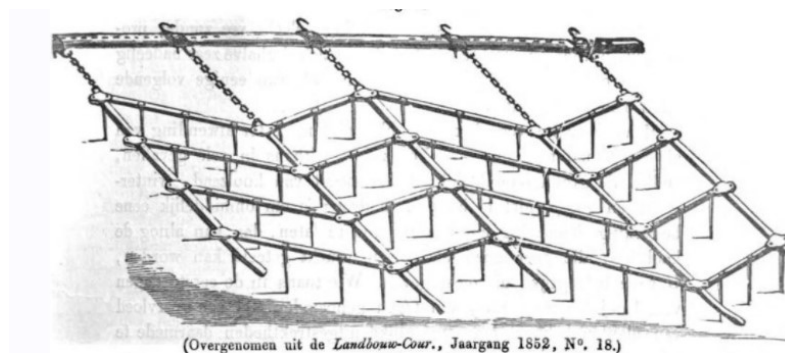
Tegelijkertijd was ook de rol van de overheid veranderd: landbouwonderwijs, cursussen en voorlichting leverden een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van de landbouw en de intensievere samenwerking tussen boeren en anderen.

Rol van landbouwtentoonstellingen

Rond 1845 werden in verschillende provincies landbouwmaatschappijen opgericht. Die wilden de landbouw in de breedste zin bevorderen. Tentoonstellingen waren daarvoor bij uitstek geschikt. Ze hielpen bij de kennisoverdracht en hadden een belangrijk effect op de verbeteringen die boeren doorvoerden. Land- en tuinbouwers werden bij elkaar gebracht, ideeën konden worden uitgewisseld en praktische nieuwigheden worden tentoongesteld. Boeren, tuinders, handelaren en smeden konden tonen wat was bereikt, zowel op het gebied van veeteelt en akkerbouw als van werktuigen en gereedschappen. Er was trots, zakelijk belang en competitie bij de keuring van het vee, de landbouwproducten en -werktuigen die werden getoond en de concoursen die werden gehouden. De koeien werden gepoetst en flink in het stro gezet. In lange rijen stonden ze naast elkaar. Er konden prijzen in de wacht worden gesleept, in de vorm van medailles en diploma's, die thuis werden opgehangen. Peter Schrijver van de Oye in Wilp herinnert zich nog dat de knechtenkamer op zolder ermee volhing.¹²

Ten slotte waren tentoonstellingen een feest, mooi om te organiseren en een dag uit voor de hele buurt en de familie.

Zeker in het begin waren de landbouwtentoonstellingen - van alles wat de provinciale landbouwmaatschappijen ondernamen - het belangrijkste dat directe betekenis had voor de boerenstand. In 1857 werd het werk van de Maatschappijen geëvalueerd. Tijdens de tweede vergadering van de Algemeene Koninklijke Landbouw-vereeniging in Den Haag kwam naar voren dat de vergaderingen van de Maatschappijen in het algemeen slecht door boeren werden bezocht, terwijl de tentoonstellingen daarentegen grote belangstelling genoten door hun aanschouwelijkheid en natuurlijk hun vermaak. Sommige deelnemers aan de vergadering gaven concrete voorbeelden van landbouwverbeteringen die door het getoonde op tentoonstellingen waren ingevoerd.¹³ Een daarvan was de moderne 'verzet-egge', die tijdens de tentoonstelling van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw in 1857 te Amsterdam door Gerrit Jan Oolman uit Voorst werd getoond.



(Overgenomen uit de *Landbouw-Cour.*, Jaargang 1852, N^o. 18.)

Gerrit Jan Oolman zond COLEMAN's verzet-egge in naar de tentoonstelling van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw in 1857 te Amsterdam. Door de tweede en vierde ketting langer of korter te maken, kon de afstand tussen de tanden van de egge worden ingesteld.¹⁴

Gerrit Jan Oolman (1798-1873) werd geboren in het huidige Klarenbeek, gemeente Voorst. Daar woonde hij in 1832 als smid op de boerderij *de Ruimer*. Hij ontwikkelde zich tot fabrikant van diverse landbouwgereedschappen en -werktuigen en was agent van buitenlandse fabricaten.

Oolman had samen met andere smeden uit Gelderland zoals Stout uit Tiel en Enklaar & Riphagen uit Hattem, een belangrijk aandeel in de ontwikkeling van de landbouwmechanisatie in de 19^{de} eeuw.

Zijn producten werden voor het eerst genoemd in het Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek in 1848:

‘Zoo wordt onder Brummen bij landbouwers (...) een ploeg gebruikt, *Exterpator* genoemd, met 7 scharen, bestemd om, ondiep, stoppels om te ploegen. De gebruikers roemen dezen ploeg. De exterpator wordt zeer goed, bij den smid OOLMAN te VOORST, gemaakt.’

Vanaf dat moment komen we zijn naam veelvuldig tegen bij tentoonstellingen van landbouwwerktuigen in het hele land, van Haarlem in 1852 tot Arnhem in 1870. Hij won veel prijzen en de recensies waren uitstekend.

Een tussentijdse kroon op zijn werk was de benoeming tot erelid van de Friesche Maatschappij van Landbouw en Veeteelt in 1857, waar hij zich - samen met drie andere fabrikanten - omringd wist door een schaar van notabelen.¹⁵

De eerste tentoonstellingen in de IJsselstreek werden georganiseerd door de Geldersche Maatschappij van Landbouw en de Overijsselsche Maatschappij ter bevordering van Landbouw, Tuinbouw en Veeteelt.

De Geldersche Maatschappij hield jaarlijks een tentoonstelling bij gelegenheid van zijn algemene vergadering. Dat begon in 1847 in Arnhem en groeide spoedig uit tot een waar en omvangrijk evenement.

In 1850 streek de Geldersche Maatschappij neer in Zutphen met een tentoonstelling van vee en werktuigen. Als we de krant mogen geloven, dan was het een spectaculair gebeuren:

‘Na afloop van de vergadering begaf men zich in optocht naar de Tentoonstelling van Vee, die

*op de Boompjeswal plaats vond. De gouverneur der provincie, lid van verdienste der Maatschappij, met den voorzitter der Alg. Verg. openden den trein, die voorafgegaan werd door de muziek en een detachement der stedelijke schutterij, welke zich daartoe bereidvaardig had betoond, en voor de goede orde waakte. In dier voege toog men door de met vlaggen versierde stad, wier straten opgevuld waren met nieuwsgierigen, terwijl de vensters der huizen met toeschouwers waren bezet.’*¹⁶

De eerste tentoonstelling aan de Overijsselse kant was in 1851 te Zwolle. Ook daar was de animo groot. Er werden veel zaken tentoongesteld en er was een ‘menigte aan bezoekers’.¹⁷



Boompjeswal anno 2020. Waar nu de auto's staan stonden in 1850 de koeien op een rij, gewassen, de staarten bijgeknip en flink in het stro.

In het laatste kwart van de 19^{de} eeuw, met de komst van een groot aantal lokale landbouwverenigingen, nam het aantal tentoonstellingen gaandeweg toe.

Zo werden ze gehouden in Wijhe (1893 en 1896), Olst (1897 en 1905), Voorst (1897), Deventer (1900 en 1909), Nijbroek (1901), Epe (1905) en Diepenveen (1906).¹⁸

Voor landbouwtentoonstellingen golden algemene uitgangspunten die geformuleerd zijn in de beginselen van de Geldersche Maatschappij.¹⁹

Zo dienden de tentoonstellingen geen 'zeldzaamheden' te tonen, maar juist dingen die navolging verdienden. Bovendien dienden ze plaats te vinden in een sfeer van gelijkheid en de bewustwording wat betreft de landbouw aan te wakkeren.



Landbouwwerktuigen op de grote provinciale landbouwtentoonstelling in 1909 op de Worp te Deventer. De tentoonstelling werd geopend door de Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel. Op de achtergrond de oude spoorbrug. Foto: bijlage bij de Deventer Courant, 30 juli 1909

Een belangrijk uitgangspunt bij de tentoonstellingen was ook het aanmoedigen van plaatselijke initiatieven. Vaak waren de tentoonstellingen dan ook alleen bestemd voor leden van de organiserende vereniging of afdeling. Dat plaatselijk ingebrachte zaken dan door onafhankelijke jury's werden beloond was natuurlijk een grote stimulans.

Het Nederlandsch weekblad voor zuivelbereiding en veeteelt schrijft daarover

naar aanleiding van de landbouwtentoonstelling van 1897 te Voorst, het volgende.

'In de afdeeling landbouwwerktuigen trok vooral de aandacht een in werking gestelde snijmachine door de heeren Sarink (smeden) en Huisintveld (timmerman) als eigen fabrikaat ingezonden. De verzameling landbouwwerktuigen van genoemde heeren verwierf dan ook den eersten prijs evenals de keurige verzameling hoefbeslag door gemelde

*smeden ingezonden. Dat hier werktuigen bewerkt onder den hamer van ambachtslieden uit de afdeeling, konden bekroond worden, deed ons genoeg. Dit is toch zeker ook wel het doel van een afdeelingstentoonstelling, dat men in de eerste plaats den wedstrijd doet plaats hebben met voortbrengselen, zoowel op 't gebied van landbouw als nijverheid uit de afdeeling zelf.'*²⁰

Tentoonstellingen konden steeds rekenen op grote steun, zowel van sponsors in de vorm

van financiële bijdragen of prijzen, als van vrijwilligers voor bijvoorbeeld de aankleding van het feestterrein.

Een ander voorbeeld van plaatselijke steun was bij de tentoonstelling te Nijbroek in 1901. Voorzitter van Landbouwvereniging 'Nijbroek', A.W. Scholten op de Brugge, schreef in 1914 hoe plaatsgenoten hielpen om de getuigschriften voor de tentoonstelling te verfraaien.²¹

Ten minste een van die getuigschriften bestaat nog en is werkelijk een kunststuk.



Handgemaakt getuigschrift voor G.W. Brink wegens behaalde prijzen op de landbouwtentoonstelling te Nijbroek in 1901. Afmetingen: 34 x 24 cm. De fotograaf die op de tentoonstelling rondliep, fotografeerde Johan Brink met het prijswinnende paard. De foto, op hard karton, is gemaakt voor het oude meestershuis aan de Middendijk en is later op het getuigschrift geplakt. Foto: Marten Brascamp, Klarenbeek.

Landbouwtentoonstelling Voorst, 30 juni 1897

Op 16 december 1896 vergaderde de Afdeeling Voorst en Wilp van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw in het Wapen van Gelderland te Voorst. Op voorstel van het bestuur werd besloten tot het houden van een landbouwtentoonstelling van paarden, runderen, schapen, geiten, varkens en landbouwwerktuigen. Alleen leden van de eigen afdeling konden meedoen. De kosten zouden deels worden betaald uit de verenigingskas en deels uit vrijwillige bijdragen.²²

Een zogenaamde regelingscommissie ging aan de slag en bestond uit de heren Van Weede en Zwartjens uit Voorst, en Van de Water en Gerritsen uit Wilp.

De regelingscommissie organiseerde de diverse categorieën waarin de tentoonstelling

werd gehouden en ging op zoek naar geschikte juryleden. Ze regelde de financiën, maakte een opzet voor het verdere programma en de gehele entourage ervan. Daarnaast organiseerde de commissie het vervoer van bezoekers met de omnibus vanaf het station Voorst, de muziek en een bal-champêtre, een openluchtbal.

Bij de gemeente Voorst werd subsidie aangevraagd, maar die werd niet toegekend. De gemeente was slecht bij kas, bovendien waren de gemeenteraadsleden het niet met elkaar eens over het algemene nut van de tentoonstelling.²³

De dag werd bepaald op 30 juni 1897 en deelnemers werden opgeroepen om zich te melden. Aanplakbiljetten werden opgehangen.

LANDBOUWTENTOONSTELLING

Afdeeling Voorst en Wilp v. d. G. O. Mij. v. Landbouw.

Op het terrein bij de uitspanning **de Zutphenboer** onder **Voorst,**
op Woensdag 30 Juni a.s.
van Paarden, Runderen, Varkens, Geiten, Schapen, Pluimge-
dierte, Landbouwwerktuigen, Gereedschappen, Hoefbeslag enz.
Opening ten 12 ure,
ter opluistering zullen gaarne ingewacht worden PAARDEN, RUNDEREN,
PLUIMGEDIERTE, MACHINERIËN enz.. ook van buiten de afdeeling,
waarvoor getuigschriften worden uitgelooft.
AANGIFTEN kunnen gedaan worden **tot en met 15 Juni a.s.** bij
de Heeren Jhr. Mr. R. E. W. VAN WEEDE te *Vorst,*
G. H. ZWARTJENS *" "*
G. VAN DE WATER *" Wilp,*
R. GERRITSEN (Secr.) *" "*

Omnibusdienst van 't station Voorst naar het tentoonstellingsterrein,
op alle treinen. (2526)

* Zie verder aanplakbiljetten. *

Deelnemers aan de landbouwtentoonstelling te Voorst werden opgeroepen om zich aan te melden.²⁴

De Apeldoornsche Courant van 19 juni maakte het programma bekend.

Om 12 uur zou de tentoonstelling beginnen van de diverse categorieën vee, landbouwwerktuigen, gereedschappen en hoefbeslag. Om 2 uur volgde een concours van tuigpaarden, ingespannen voor 2- of 4-wielige rijtuigen, met veel premies in geld en kostbare kunstvoorwerpen. Verder was er goede muziek en waren er bloemen, siergewassen en een verloting. Na afloop konden de leden aanschuiven voor een maaltijd en 's avonds vanaf 8 uur was er een verlicht feestterrein

met vuurwerk.

Herbergier Nuesink van de nabijgelegen Gietelsche Brouwerij maakte van de gelegenheid gebruik: hij liet weten dat bezoekers in de vroege avond bij hem terecht konden voor een beefsteak met aardappelen.²⁵

Alle voorbereidingen werden uiteindelijk beloond. Het werd een prachtige dag met veel bezoekers, niet in het minst door het mooie zomerweer.



De Zutphenboer aan de straatweg van Wilp naar Voorst. Het feestterrein was links naast en achter de boerderij annex herberg. Foto: Oudheidkundige Kring Voorst, Twello.

Op verzoek van het Deventer Dagblad schreef een speciale correspondent een uitgebreid verslag van de dag. Het is mooi om hem te volgen.²⁶

‘Om het groote plaatselijke belang waag ik het de lezers uit te noodigen, met mij eene wandeling te doen over de tentoonstelling aan de “Zutphenboer”. Door den sierlijken ingang, naast de uitspanning, gaan wij dadelijk rechts en komen, na bezichtiging van den nieuwen

veewagen door de landbouwfdeeling aangeschaft, aan een tent gevuld met inzendingen van allerlei aard.’

De correspondent schrijft hoe hij er divers hoefbeslag vond van de smeden Kroes, Sarink en Van de Belt uit resp. Wilp, Voorst en Twello. Verder zag hij een verzameling vruchten en groenten van de tuinman van de Nieuwenhof, tuig en zadelwerk en een

handcentrifuge van Ten Hoopen uit Deventer.

Toen hij naar buiten ging, naar de machinerieën en melkgereedschappen, werd zijn aandacht getrokken door verschillende grote machines van Oolman, deels van eigen fabricaat. Er stonden diverse werktuigen en gereedschappen van Sarink en Piepenbroek, een Sachs ploeg en een hooihark van Kroes en een span eggen van Jacobs uit Wilp. Ten slotte was er het paviljoen van Ten Braake uit Zutphen met de mooiste en nieuwste fietsen.

Vervolgens kwam hij bij de pluimdieren. Een paar pauwen van Joh. Scholten uit Klarenbeek troonde in het grote middenhok. Verder waren er reusachtige kippen, zogenaamde Plymouth Rocks, Italianen, krielvechters en Hamburger zilverpennen.

De correspondent vervolgt met:
‘Steeds door wandelende komen wij aan de varkens, reusachtige dieren, loom en lusteloos liggend in de warmte, sommigen vergezeld van een talrijk kroost.’

Er waren geiten en schapen. De afdeling koeien was volgens de correspondent wat minder dan wat van een veerijke streek als Voorst en Wilp kon worden verwacht. Vermoedelijk hielden sommige eigenaren hun beste beesten thuis uit vrees voor mond-en-klauwzeer dat in die tijd in de streek rondwaarde. Over de paarden daarentegen was de correspondent heel tevreden. Er waren er wel honderd, waarvan diverse veulens afstamden van hengsten van de Provinciale Commissie tot verbetering van het paardenras in Gelderland. Er werden extra premies voor uitgelooft, wat de waarde van zulke hengsten liet zien.²⁷

Daarna kwam het concours. *‘Het was voor den paardenliefhebbers een genot ook verschillende dieren ingespannen te kunnen zien meedingen in het concours voor tuigpaarden, waar verschillende exemplaren bewezen de noodige geschiktheid voor den dienst te bezitten.’*



Tentoonstellingsterrein anno 2020. Links was de ingang. Meteen rechts stond de tent en achter de heg in de verte was het grote feestterrein met de veetentoonstelling en het bal-champêtre. Helemaal rechts is het achterhuis van de Zutphenboer nog te zien.

De correspondent eindigt met: *‘Voor wij het terrein verlaten, wil ik den lezer nog even brengen naar de bloemen, die er door den tuinman van Ruimzicht en door den heer Weijman te Zutphen waren ingezonden.’* Een prachtig bloemperk, een mand rozen en verschillende gevulde bloemenmanden maakten het geheel af.

De muziek van de Zutphense schutterij liet zich bij afwisseling horen en ondertussen boog de jury zich over de vele inzendingen: in totaal 100 paarden in zes categorieën, bijna 100 stuks rundvee en ongeveer 40 varkens, schapen, geiten bokken en kippen. Verder jureerden ze de landbouwwerktuigen, de gereedschappen en het hoefbeslag.

Door de Commissaris van de Koningin in Gelderland was een zilveren medaille uitgelooft voor de mooiste verzameling paarden. De prijs werd behaald door de weduwe J. A. Zwartjens van de Konijnenbosch bij de Nijenbeek onder Voorst. De zilveren medaille voor de mooiste verzameling

runderen, uitgelooft door baronesse Schimmelpenninck van de Oye tot de Poll, ging naar P. Schrijver van de Oye te Wilp. Ten slotte waren er prijzen in de vorm van sierlijke kunstvoorwerpen voor het beste tuigpaard. De tentoonstelling was om 6 uur afgelopen en er volgde een gezellig diner met ongeveer 40 deelnemers. Daarna werd het feestterrein om 8 uur heropend voor het avondfeest. Heren betaalden 50 cent entree, dames 25 cent, om te genieten van de verdere feestelijkheden, de muziek en het bal-champêtre. Er waren veel bezoekers en ‘het liep flink van stapel’. De verlichting en het vuurwerk waren een succes.

De landbouwtentoonstelling was helemaal geslaagd. Het Nederlandsch weekblad voor zuivelbereiding en veeteelt schreef in juli: *‘In opgewekte stemming verliet tegen middernacht de menigte het schoone feestterrein bij den “Zutphenboer” met de overtuiging, dat het nuttige en het aangename elkaar op dezen dag de hand gegeven hadden.’*²⁸

Beste tuigpaard

Bij het concours voor het 'beste en schoonste tuigpaard' was de eerste prijs een kunstvoorwerp dat werd uitgelooft door mevrouw Van Weede. De prijs ging naar Gerhardus Hendrikus Zwartjens van 't Hoen in Voorst. De tweede prijs werd aangeboden door Alexander baron Schimmelpenninck van der Oije en ging naar de weduwe Dora Zwartjens-Zuidhoff van de Konijnenbosch.

De prijzen waren kristallen bonbonnières met een zilveren knop en een afdekplaatje op het deksel. Ze waren beide gegraveerd met 'LANDBOUWTENTOONSTELLING AFDEELING VOORST-WILP 1897'.

De prijzen bevinden zich nog in de Zwartjens-familie. De een is ongeschonden, van de ander bestaat alleen nog een klein gedeelte.



Zilveren knop en afdekplaatje van de oorspronkelijke ovale bonbonnière. Verschillende generaties Zwartjens-kinderen speelden met het deksel, waardoor het kristal uiteindelijk verloren ging.



Het tweede, ronde exemplaar is ongeschonden.

Landbouwtentoonstelling Olst, 12 augustus 1897

Op 14 januari 1897 vergaderde de landbouwvereniging 'Olst' in het koffiehuis van Pijnappel op de Boskamp. Er waren 95 leden aanwezig en de zaal zat helemaal vol. Tijdens de vergadering kwam het voorstel aan de orde om in dat jaar een landbouwtentoonstelling te organiseren. Van de aanwezigen stemden 79 ermee in en er werd een regelingscommissie benoemd.²⁹ De commissie ging aan de slag, stelde een programma op, richtte een waarborgfonds in om de financiële risico's te dekken en stelde de datum vast: 12 augustus 1897.

In de vergadering van de landbouwvereniging van 17 juli werden mededelingen over de aankomende tentoonstelling gedaan en werd het programma uitgereikt. De Provinciale Overijsselsche courant schrijft daarover: *'De tentoonstelling strekt zich uit tot alles wat op het landbouwgebied betrekking heeft. Aan inzenders worden 62 prijzen uitgelooft. Het terrein zal geopend worden te 12 uur des middags, tegen een entrée van f 0,50 de persoon. Des namiddags te 4 uur heeft de uitreiking der prijzen op het tentoonstellingsterrein plaats, des namiddags te 5½ uur het diner in de feesttent en 's avonds te 7 uur het concert op het feestterrein. Na afloop bal-champêtre, verlichting en vuurwerk, Het terrein zal des avonds electrisch verlicht worden door de firma Hofstede Crul te Borne. De muziek der dd. Schutterij te Zwolle, kapelmeester de heer Wagner, zal zich op het terrein doen horen. Het vuurwerk wordt geleverd door de firma Ruysch te Utrecht.'*³⁰

Het gemeentebestuur van Olst gaf vergunning aan J. Oudejans, tapper en koffiehuishouder in het 'Wapen van Deventer', voor de verkoop van sterke drank in het klein. Het moest plaatsvinden in een tent, te plaatsen op het tentoonstellingsterrein bij het Kortrick.

Weliswaar had het aantal verleende vergunningen tot verkoop van sterke drank het maximale aantal voor 1897 al bereikt, B&W beschouwde de aanvraag echter als een bijzonder geval.³¹

Rondom de dag van de tentoonstelling was allerlei bedrijvigheid. Rederij Van Egmond en Co zette stoomboot Daventria in om nachtelijke bezoekers naar Terwolde en Deventer terug te brengen. H.J. van Laar berichtte dat zijn wagen om 3 uur in de middag naar de tentoonstelling zou lopen met terugkomst om 1 ½ uur 's nachts van Olst.

Tentoonstelling Olst.
Stoomboot „Daventria“
vertrekt **DONDERDAG 12 Aug., 's nachts 1 uur van OLST naar TERWOLDE (Blokhuys) en DEVENTER.**
Passagierstarief naar Terwolde en Deventer f 0.20 per persoon.
Beleefd aanbevelend, (3487)
Van Egmond & Co.

Bericht.
Donderdagmiddag 3 uur zal de WAGEN loopen naar de TENTOONSTELLING te OLST.
Terugkomst des nachts 1½ uur van Olst.
(3481) **H. J. v. Laar.**

Er waren ruimschoots mogelijkheden om laat in de nacht van het feestterrein naar huis terug te keren.³²

Waarschijnlijk zorgde het Staatsspoor voor verminderde vrachtprijzen en extra treinen, zoals ze dat eerder had gedaan bij tentoonstellingen in Wijhe en Arnhem in 1896 en 1897. Ten slotte maakte logementhouder Dalhuizen van de gelegenheid gebruik door in het Deventer Dagblad zijn stallingsgelegenheid voor 40 paarden aan te bevelen.³³



De tentoonstelling vond plaats op het terrein van het Kortrick. Daar werd later, in 1936, een demonstratie van M.R.IJ. Stamboekvee georganiseerd. Dat was ter gelegenheid van het bezoek van de deelnemers van het XII^e Internationale Landbouwcongres aan Olst. De boerderij en de IJsseldijk zijn op de achtergrond te zien. Foto: Collectie Gerhard Aberson, Olst.

Het werd een mooie dag. Een verslaggever van het Deventer Dagblad was ter plaatse en meldde:

'Om 12 uur is de tentoonstelling voor het publiek geopend, dat van alle kanten druk aankomt. Het weer is prachtig, hoewel het zich eerst minder mooi liet aanzien. De inzending beantwoordt geheel aan de verwachting, veel is ter opluistering ingezonden. Het terrein heeft een heel feestelijk aanzien, met vlaggen, groen en bloemen zijn de tenten versierd. Ook in het dorp wordt algemeen gevlagd. De

*keurmeesters zijn druk in de weer de prijzen toe te kennen.'*³⁴

Erevoorzitter jhr. G. van Suchtelen van de Haare, tevens burgemeester van Olst, opende de tentoonstelling met een toepasselijk woord. Daarop volgden de tentoonstelling en het concours hippique met paarden gespannen voor tweewielige rijtuigen. De muziek, de elektrische verlichting en het vuurwerk deden wat ervan verwacht werd.

De inzendingen waren ingedeeld in meer dan 25 klassen en de uitslag bevatte bekende namen:

Landbouwtentoonstelling te Olst Uitslag van de bekroningen. Afdeeling I. Paarden. <i>Merriën met veulens:</i> 1e prijs J. Breukink, 2e pr. E. J. Lugtenberg, 3e pr. J. Stegeman, eervolle vermelding G. van Gendt. <i>Paarden geboren in 1896:</i> 1e prijs B. Stegeman, 2e pr. J. Stegeman, 3e pr. B. Stegeman. <i>Paarden geboren in 1895:</i> 1e prijs R. Bakhuis en Co.; 2e pr. J. Stegeman, 3e pr. H. J. Vlaskamp, eerv. verm. H. Willemsen. <i>Paarden geboren in 1894 of eerder.</i> 1e prijs J. Stegeman, 2e pr. H. Koereu, 3e pr. H. Willemsen, e. v. J. Breukink. <i>Beste tuigpaard:</i> 1e prijs R. Bakhuis en Zonen, 2e pr. H. Brascamp, 3e pr. J. Breukink. <i>Ponny's:</i> 1e prijs Jac. P. de Jong, 2e pr. H. W. Westerveld, 3e pr. D. I. Zondijk. Afdeeling II. Rundvee. <i>Pinkstieren:</i> 1e prijs J. Stegeman, 2e pr. R. Ruiterkamp, 3e pr. R. Bakhuis en Co., eerv. verm. B. J. Maten en R. Ruiterkamp. <i>Tweejarige stieren:</i> 1e prijs J. Brascamp, e. v. J. Reimert. <i>Melkgevende koeien:</i> 1e pr. R. Bakhuis en Zonen, 2e pr. A. de Graat, 3e pr. E. Voorhorst, e. v. E. J. Bredenoord en W. Stegeman. <i>Melkgevende vaarzen met 4 breede tanden.</i> 1e prijs J. Pannekoek, 2e prijs B. Stegeman, 3e prijs E. Voorhorst. <i>Melkgevende vaarzen met 2 breede tanden.</i> 1e prijs H. Brascamp, 2e prijs H. Brascamp, 3e prijs G. Bussemaker, e. v. L. ten Have. <i>Pinken.</i> 1e prijs W. Stegeman, 2e prijs A. de graaf, 3e prijs L. Wellenberg, e. v. R. Ruiterkamp en R. Bakhuis & Co. <i>Graskalveren (stieren).</i> 1e prijs B. Stegeman, 2e prijs B. Stegeman. <i>Graskalveren (vaarzen).</i> 1e prijs L. Keurhorst, 2e prijs Jac. Schoonhoven. Afdeeling III. Schapen en geiten. 1e prijs Alb. Steenbruggen, 2e prijs J. Pannekoek, e. v. B. J. Hengeveld. <i>Springbokken.</i> 1e prijs J. Witteveen, 2e prijs F. Wielink.	<i>Melkgevende geiten.</i> 1e prijs H. Derks, 2e prijs H. Brendeke. Afdeeling IV. Varkens. <i>Beeren.</i> 1e prijs J. Kamphuis Hz. 2e prijs J. Kamphuis Hz. <i>Zeugen (met biggen).</i> 1e prijs G. Beuze. <i>Groepen schrammen.</i> 1e prijs J. Brascamp, 2e prijs J. Steenbruggen Dz., e. v. H. Brascamp, en J. Breukink. Afdeeling V. Pluimgedierte. Mooiste toom kippen. 1e prijs M. Veldkamp; 2e prijs B. Bloemendal; 3e prijs G. J. Schurink. Eerv. verm. H. J. Graveman. <i>Eenden.</i> 1e prijs G. Bussemaker. Afdeeling VI. Boter. 1e prijs W. Stegeman; 2e prijs H. Koezen; 3e prijs A. Boerkamp; 4e prijs P. v. Keulen. Eerv. verm. L. Nieuwenhuis, G. Bussemaker, G. J. Schutte, H. Steenbruggen en H. Overkempe. Deventer koek ge-loot M. Kommerkamp. <i>Landbouwproducten.</i> 1e prijs A. J. Breukink. Eerv. verm. W. Wagteveld. <i>Groenten en Vruchten.</i> 1e prijs L. Wellenberg. 1e prijs Gebr. Maandag. <i>Bloemen en Sierplanten.</i> 1e prijs J. H. Jeurling (losse bloemen). 1e prijs L. Voskes (bloemen). <i>Hoefbeslag.</i> 1e prijs H. J. Roesink. Eerv. verm. H. M. Kroon. <i>Landbouwgereedschappen en Machineriën</i> 1e prijs M. H. Kamperman (gereedschappen), 1e prijs B. Kers (machineriën). Eerv. verm. Gebr. Nijenhuis, Deventer. Eerv. verm. A. de Graaf. Ter opluistering was nog van allerlei ingezonden. Een eervolle vermelding daarvoor kregen: E. Lipke voor zadelmakerswerk, A. Bronswijk voor wagensmeer, G. J. Treep voor kunstmeststoffen, J. Scheffers voor een paar klompen, Boele te Dieren voor lijnzaadmeel en kalvermeel, Van Egmond & Co. te Deventer voor handel Olst-Amsterdam, J. R. C. Kiewiet de Jonge te Deventer voor rijwielen, Dorpschool Olst voor aquarium en terrarium, E. H. B. Brascamp voor veldbouquetten, Aleid Overdorp voor twee bijenkorven, Blas en Groenewegen te Da Bildt voor land- en tuinbouwgereedschappen, Gabr. Klompé te Deventer voor tuinmeubelen.
--	---

Uitslag van de landbouwtentoonstelling te Olst, 1897³⁵

Een briefschrijver schreef een ingezonden stuk in het Nederlandsch weekblad voor zuivelbereiding en veeteelt.³⁶ We kennen hem van een opgewekte schets die hij maakte van de eerder dat jaar gehouden landbouwtentoonstelling te Voorst. In dit geval was hij echter niet echt tevreden.

‘Wat de paarden betreft is verbetering te bespeuren. De jonge dieren waren beter dan de oudere. Het schijnt echter, dat de fokkers hier van alles verwachten van de goede hengsten, die hierin de omgeving zijn en op de fokmerriën weinig letten. Iedere bezoeker heeft dit duidelijk kunnen opmerken. De stieren bevielen ons minder, terwijl wij wat kalveren betreft zeer weinig goeds zagen. Zouden wij hieruit een achteruitgang moeten opmaken? Wij willen het niet hopen.’

Over andere dingen was hij wat beter gestemd:

‘Landbouwproducten, groenten, vruchten, bloemen en sierplanten waren in ruimte mate aanwezig, de inzendingen hoefbeslag waren goed en speciaal die van den heer Roessing bewees de bekwaamheid van den maker. Machines voor de landbouw, veeteelt en zuivelbereiding zagen wij hier als op de beste tentoonstelling. Nieuws echter weinig.’

Enthousiast was hij over het volgende:

‘Bij het concours voor tuigpaarden kwamen werkelijk goede dieren in de ring. Het rundvee, in deze vruchtbare streek in het algemeen van beste kwaliteit, was vertegenwoordigd door goede melkkoeien, vaarzen en pinken. De afdeling varkens was wel wat kwaliteit betreft de beste van de heele tentoonstelling. De invloed van het Yorkshire-ras was heel goed te merken. Dat met zuivelbereiding in Olst heel wat gedaan wordt, bewijzen de 34 inzendingen boerenboter. Enkele zeer goede tubs waren te roemen; alles leed echter onder den slechten tijd van het jaar en de broeiende hitte met het onweer.’

Ten slotte meldde hij nog allerlei zaken die ter opluistering waren ingezonden:

‘De heer Kroon te Deventer had ter opluistering ingezonden eene groote collectie leermiddelen, die zeer de aandacht trokken. Zadelmakerswerk, manden, tuinmeubelen, kunstmeststoffen waren door belanghebbenden, fabrikanten en winkeliers ingebracht en dikwijls op sierlijke wijze geplaatst. Ten slotte wijzen we nog op een terrarium en een aquarium ingezonden door de lagere school, die het bewijs leveren, dat daar de liefhebberij voor de natuur wordt gekweekt, en op het ten volle opgetuigd bootje, het symbool van onzen werkelijk uitgebreiden handel, vooral in vleeschwaren.’



De tentoonstelling werd gehouden op het Kortrick, hier gefotografeerd in 2020

Was de inhoud alles bij elkaar misschien een beetje minder dan verwacht?

Het lijkt erop en dat zou ook geconcludeerd kunnen worden uit het verslag dat de voorzitter van de landbouwvereniging op de vergadering van 3 september erover uitbracht. De krant schreef: *‘Ten slotte bracht de voorzitter nog een kort verslag uit van de gehouden tentoonstelling. Hij hoopte, dat het doel bereikt is: aansporing om goed vee te krijgen.’*³⁷

Het had - dunkt ons - best wat enthousiaster gemogen.

Geanimeerd was de tentoonstelling in ieder geval. De Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant schreef: *‘Door de muziek der schutterij te Zwolle werden des namiddags en des avonds verschillende muziekstukken uitgevoerd. Het terrein was electrisch verlicht en de tent door een dertigtal dames fraai versierd. Het vuurwerk voldeed zeer. Vooral het laatste stuk, een decoratie, bestaande uit een Gloria met devies, waarin de woorden “Bloeie de Landbouw”, geflankeerd door Chineesche boomen, vond veel bijval. Een gezellig bal, dat tot laat in den nacht voortduurde, besloot dezen dag, die bij velen in aangename herinnering zal blijven.*’³⁸

De dag kreeg nog wel een staartje. Drie jongelui uit de gemeente Wijhe stalen alle drie een bloem van een hortensia die op het tentoonstellingsterrein stond. Toen het bevoegd gezag naar hun namen vroeg, gaf een van hen tot overmaat van ramp ook nog een valse naam op. Voor de diefstal werden ze door de rechtbank te Zutphen veroordeeld tot 2 gulden boete of drie dagen hechtenis. A.B., 22 jaar, dienstknecht te Tongeren, die de valse naam had opgegeven, kreeg daar bovenop nog 3 gulden boete of zes dagen hechtenis.³⁹



Impressie van een landbouwtentoonstelling. Van de tentoonstelling in 1897 is geen beeldmateriaal, maar het kan er uit hebben gezien zoals hier: de keuring van jong roodbont IJsselvee aan de Veerweg in Olst, ongeveer 1915. Foto: Collectie Gerhard Aberson, Olst

Geldersche Maatschappij van Landbouw

De Geldersche Maatschappij van Landbouw werd opgericht in 1845, op initiatief van de Commissie van Landbouw in Gelderland. De Maatschappij bestreek de gehele provincie met in totaal 15 afdelingen en kort na de oprichting zo'n 500 leden. Eén van de afdelingen was 'IJsseloever', op de Oost-Veluwe. Die omvatte het gebied van Hattem tot Brummen. Uit 'IJsseloever' ontstond later in 1880 de afdeling 'Voorst en Wilp'.

De Geldersche Maatschappij was aanvankelijk een 'herenbolwerk', zoals dat ook met de landbouwmaatschappijen in de andere provincies het geval was. Met de daadwerkelijke boerenstand en de gewone boer had het weinig te maken, anders dan dat

de heren vaak eigenaar waren van grote landerijen. E.H. Karel schrijft daarover in het boek 'Anderhalve eeuw Gelderse landbouw'⁴⁰: *'De 'Heeren' waren in de agronomie geïnteresseerden zoals dat feitelijk al sinds jaar sinds jaar en dag gebruikelijk was bij de 'geletterden'. Vooral gedurende de achttiende eeuw werden agronomische vraagstukken uitvoerig besproken op feestelijke bijeenkomsten, gedurende de soirees en in de salons of op de landgoederen waar deftige heren de theorie in praktijk trachten te brengen'.*

Een goed voorbeeld daarvan is misschien wel Willem Hendrik van Hasselt.

Willem Hendrik van Hasselt (1732-1807) was een telg van een burgemeestersfamilie die van 1714 tot 1983 op het huis Empe woonde. Uit persoonlijke en wetenschappelijke belangstelling plantte hij rond 1760 drieduizend moerbeibomen op zijn land om zijderupsen te voeden en zijde te weven uit het spinsel waarmee de rupsen een cocon maakten. De teelt werd beëindigd toen Willem Hendrik in 1781 naar Amerika vertrok.



Het huis Empe in 2020

Bij de oprichting van de Gelderse Maatschappij van Landbouw in 1846 werden haar uitgangspunten gepubliceerd.⁴¹ Daarin werd de noodzaak tot verbetering van de landbouw uiteengezet en werden belangstellenden uitgenodigd om mee te doen: *‘Allen die belang stellen in den voornaamste tak van Nijverheid der Provincie Gelderland, worden nu ten dringende uitgenoodigd om deze goede zaak te helpen bevorderen, door zich zamen te vereenigen als Leden der Geldersche Maatschappij van Landbouw.’*

De Maatschappij had tot doel de landbouw in de provincie Gelderland in brede zin te bevorderen en wilde dat vooral bereiken door middel van kennisoverdracht in geschrifte en bijeenkomsten, door tentoonstellingen en aanmoedigingspremies en door het doen van proeven. Het was een wat wetenschappelijke benadering waarbij de praktische kant van de verbeteringen aan de boeren zelf werd overgelaten. Dat was in lijn met de liberale gedachten van die tijd waarbij vrijheid voor iedereen en werking van vraag en aanbod voorop stonden. Zo hield de Geldersche Maatschappij zich bijvoorbeeld niet bezig met gemeenschappelijke in- en verkoop of kredietverstrekking.

De wetenschappelijke benadering was mede een reden waarom het werk van de Maatschappij in het begin maar weinig bij de

gewone boer aansloeg. Lange tijd bleef het merendeel van de leden enkel grondeigenaar of gewoon belangstellende en was maar een heel beperkt deel daadwerkelijk boer. Lidmaatschap was voor kleinere boeren ook domweg te duur. Verder hadden boeren geen tijd om naar de vergaderingen te gaan, stonden de aanpak en het taalgebruik te ver bij hen vandaan en hadden ze geen financiële mogelijkheden om de vaak nog experimentele verbeteringen daadwerkelijk door te voeren.

De Geldersche Maatschappij gaf een mededelingenblad uit en vergaderde regelmatig. Daarbij werden algemene zaken besproken en werd in secties overlegd, bijvoorbeeld over akkerbouw en houtteelt. De deelnemers aan de vergadering bezochten vervolgens een bijbehorende tentoonstelling. De Maatschappij organiseerde keuringen, maakte zich sterk voor het landbouwonderwijs, voor het aanleggen van proefvelden en verzorgde uitgebreid voordrachten door wat ‘wandelleraren’ werden genoemd⁴²: snoeien van vruchtbomen, fokken van kalveren, de fabricage van boter enz. De toegang tot de lezingen was altijd kosteloos en was ook voor niet-leden opengesteld.⁴³ Dat alles droeg ongetwijfeld bij tot de ontwikkeling van de landbouw al is het effect moeilijk te meten: door de gunstige landbouwprijzen ging het in die periode sowieso goed met de landbouw in Nederland.

Peter Kroon is de eerste Voorster boer die we in verband met het werk van de Geldersche Maatschappij van Landbouw tegenkomen. Dat is in 1854.⁴⁴

In 1851 had de secretaris van de Koning een bericht gestuurd aan alle Nederlandse landbouwmaatschappijen en hen gevraagd hoe de Koning kon helpen met het bevorderen van de landbouw. De Koning had zelf wat ideeën en vernam graag hoe de Maatschappijen daarover dachten.

's Gravenhage, 28 Januarij 1851.

„Zijne Majesteit heeft mij gelast U mede te deelen, dat
„Hoogst Dezelve met welgevallen heeft gadeslagen den
„ontluikenden, meer algemeenen lust voor den Landbouw
„in ons Vaderland.

„De vorming van nieuwe Maatschappijen, de meer weten-
„schappelijke strekking van deze en van de reeds bestaande,
„de pogingen om het onderwijs in den landbouw te ver-
„spreiden, de bekendmaking door geachte dagbladen van
„verbeteringen, ook in andere landen ingevoerd, en meer
„andere verschijnselen zijn den Koning voorgekomen daar-
„van het bewijs op te leveren. Hoogst Dezelve, van het nut
„dezer ontwikkeling doordrongen, wenscht persoonlijk en
„door eigene middelen die te beschermen en zich aan het
„hoofd er van te stellen.

De Maatschappijen antwoordden in de herfst van 1852. Daarop werden alle voorzitters en secretarissen opgeroepen om naar een vergadering op 20 en 21 april 1854 op Paleis ten Bosch in Den Haag te komen. Voor de Geldersche Maatschappij waren aanwezig voorzitter M.F. Havelaar en secretaris J. Wttewaall (van de Bongerd in Voorst).

In de uitnodiging voor de vergadering stond verder dat de Koning wilde dat een of twee boeren aan de vergadering deelnamen.

„De Koning wenscht dat de eigenlijke landlieden zelve
„zich zouden kunnen overtuigen, hoe het doel der bijeen-
„komst strekt om den voornamen tak van volksbedrijvigheid,
„aan welks uitoefening zij zich hebben gewijd, te bevorde-
„ren en noodigt U uit om een of twee geschikte Landbou-
„wers te verzoeken die vergadering bij te wonen.

Voor de Geldersche Maatschappij was dat de Voorster boer Peter Kroon, achterbuurman van Jan Wttewaall en lid van de afdeeling ‘IJsseloever’.

Peter Kroon (1792-1868) was aanvankelijk bakker op de Rageboomhofstede te Voorst. In 1850 kocht hij de Keizershof en vestigde zich daar als landbouwer. Hij was lange tijd wethouder van de gemeente Voorst.



Keizershof te Voorst, woonplaats van Peter Kroon.

Foto: Facebook, gemeente Voorst

Het ledental van de Geldersche Maatschappij nam geleidelijk toe, wat grotere boeren werden lid, maar het bleef toch lang een herenaangelegenheid. Vanaf ongeveer 1870 veranderde dat.

Langzaamaan drong bij de verschillende provinciale Maatschappijen het besef door dat voor verdere verbeteringen in de landbouw de zaken anders moesten worden georganiseerd. Zowel binnen als buiten de Maatschappijen ontstond de roep om het werk dicht bij het daadwerkelijke boeren te brengen. De verandering was voor het eerst te zien in Limburg met de oprichting van lokale, praktijkgerichte landbouwverenigingen, onafhankelijk van de Maatschappijen.

In 1874 schreef het Provinciaal Noord-Brabants dagblad: *“Het is nu twee jaren geleden dat men begonnen is met landbouwclubs en dorpsverenigingen in de provincie op te rigten; thans bestaat er reeds meer dan 14 en de een werkt al nuttiger dan de ander.*

*In Limburg waren de eerste, toen in Noordbrabant en thans vindt men ze reeds in Gelderland, Friesland en Holland; zoodra ieder gemeente haar dorpsvereniging heeft, dan zal eerst de landbouw dien grooten stap van vooruitgang erlangen, die ertoe behoort om met het buitenland gelijken tred te kunnen houden.”*⁴⁵

De tijd voor samenwerken en organiseren was aangebroken. De voorlichting van de Maatschappijen had het nodige voorwerk verricht en de coöperatieve gedachte onder boeren maakte geleidelijk opgang. De behoefte daartoe werd versterkt door woekerrentes die kredietverstrekkers soms rekenden en sjoemelpraktijken van particuliere kunstmestleveranciers. Door financiering en inkoop in eigen hand te nemen kon dat effectief worden bestreden.

Daarnaast bood de mechanisatie concrete mogelijkheden voor een stap vooruit met bijvoorbeeld gezamenlijke aanschaf van zaai-, maa- en dorsmachines, wat voor individuele boeren voorheen niet mogelijk was. Ten slotte gingen vanaf ongeveer 1880 de landbouwprijzen sterk naar beneden waardoor de inkomens terugliepen. Samenwerken en organiseren, al dan niet in coöperatief verband, werd door boeren meer en meer gezien als laatste wapen tegen de dalende prijzen.

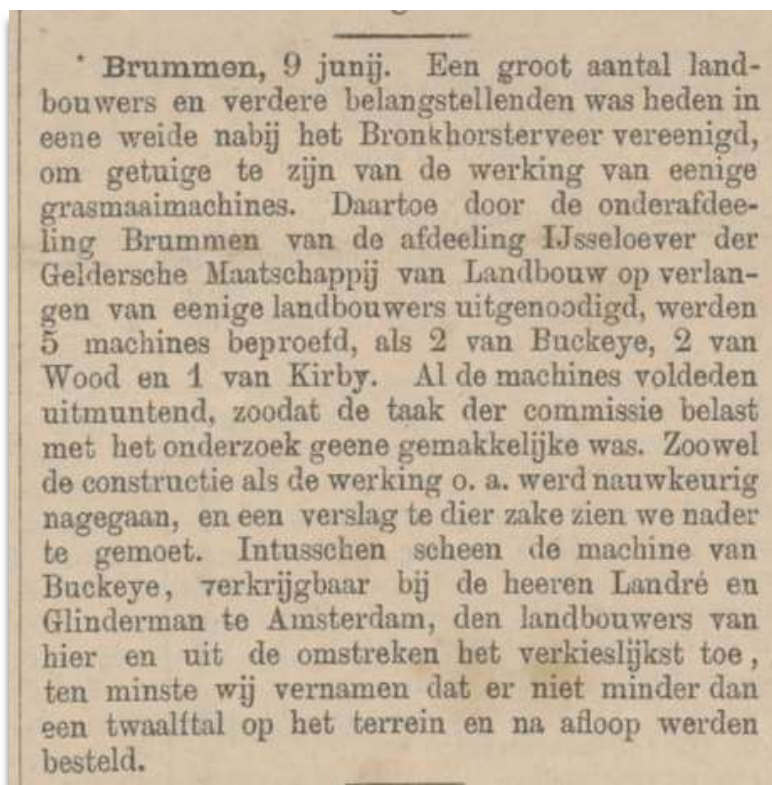
De plaatselijke landbouwverenigingen die overal ontstonden, gingen zich met het directe werk bezighouden. Bijvoorbeeld door het gezamenlijk aanschaffen van machines, zaaigoed, kunstmest en het uitwisselen van ervaringen.

Dat laatste kon in dorpsverband natuurlijk beter dan in gezelschap van de notabelen die de Maatschappijen nog domineerden. Het blad De Grondwet schrijft daarover in 1878: *‘Het samenzijn der leden heeft steeds zijn nuttige werking, want op zulke vergaderingen durft de landbouwer zijn belangen voor te staan en breedvoerig te bespreken, dat hij op een vergadering der maatschappij niet doen zal, daar laat hij het woord maar aan de heeren over.’*⁴⁶

De Geldersche Maatschappij en individuele leden ervan zetten zich actief in om onafhankelijke plaatselijke verenigingen van de grond te krijgen. Men zag de meerwaarde van de lokale initiatieven in, al bleef men tegelijkertijd ook wel beducht voor versnippering in kleine eenheden.⁴⁷ Van concurrentie tussen de Gelderse Maatschappij en de opkomende onafhankelijke verenigingen was in het algemeen geen sprake. Prominente leden van de Maatschappij, zoals A.W. Scholten op de Brugge in Nijbroek en Jac. P. de Jong van De Stege⁴⁸ te Olst, werden dikwijls de trekkers van de lokale verenigingen.

Ondertussen veranderde de aanpak en de organisatie van de Geldersche Maatschappij zelf ook. Er kwam een meer lokale en praktische benadering. Binnen de bestaande regionale afdelingen, zoals 'IJsseloever', ontstonden plaatselijke onderafdelingen, bijvoorbeeld de onderafdeling met leden uit Hattem, Heerde, Veessen en Vorchten die in 1871 werd opgericht. De onderafdeling kocht al snel voor gezamenlijke rekening een Duitse hengst die ter dekking werd gestationeerd bij J. Westhoff te Marle. Brummen volgde als

onderafdeling in 1875. Die wilde meer onafhankelijkheid van de Maatschappij en kocht in hetzelfde jaar een aantal 'goedsoortige' stieren om op verschillende plaatsen in de gemeente te stationeren. Verder kwamen er onderafdelingen in onder meer Epe en Apeldoorn. Maar kennelijk ging dat allemaal niet ver genoeg, want in 1880 splitsten zich een aantal nieuw te vormen afdelingen van 'IJsseloever' af, waaronder de afdeeling 'Vorst en Wilp'.



De nieuwe onderafdeeling 'Brummen' liet er in 1875 geen gras over groeien. Bij een demonstratie van grasmachines werden 12 exemplaren van Landré en Glinderman gekocht. Die kostten per stuk het niet kinderachtige bedrag van 300 gulden. Mede door de grote bestelling gaf de firma wel een redelijke korting. Ook werden drie stuks paarden-hooiharken aangekocht. De verwachting was dat men 'door de invoering dezer werktuigen beter op tijd zal kunnen werken en veel van den thans zoo moeilijk te verkrijgen handenarbeid besparen'.⁴⁹

In dezelfde tijd sloten boeren en notabelen uit de omgeving van Deventer en andere Overijsselse gemeenten zich bij de Geldersche Maatschappij aan.⁵⁰ Die veranderde daarop zijn naam in 1883 in 'Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw'.

Met al deze ontwikkelingen werd de Geldersche Maatschappij steeds meer

boerenorganisatie, met veel plaatselijke afdelingen en meer dan 4000 leden in 1895, waarvan ongeveer 60% boer. Echter, het bestuur werd nog voornamelijk gevormd door de notabelen en het zou nog lang duren voor boeren de algehele leiding op zich zouden nemen. In 1903 was A.W. Scholten uit Nijbroek de enige boer in het achtkoppige hoofdbestuur.

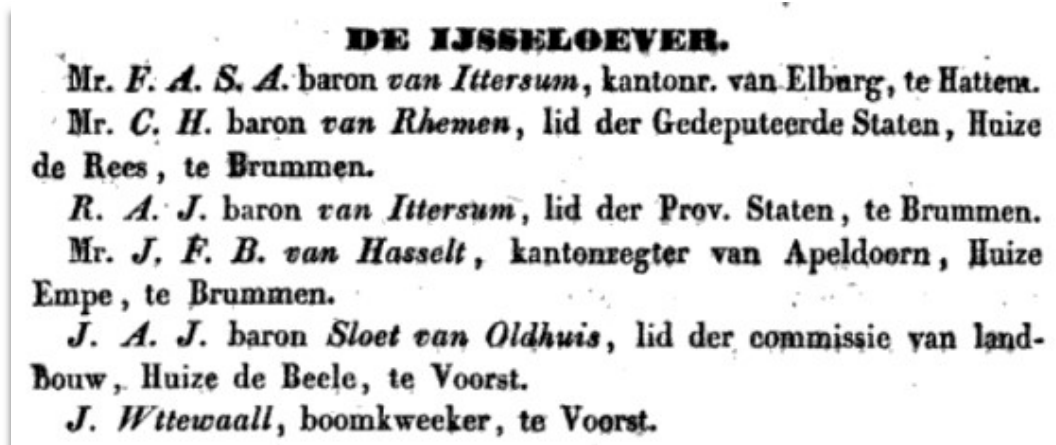


A.W. Scholten (1841-1918) op de Brugge te Nijbroek maakte zich sterk voor samenwerking binnen de boerenstand. Hij was onder andere vicevoorzitter van het hoofdbestuur van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw⁵¹ en voorzitter van de Dorps Landbouwvereniging Nijbroek.⁵²

Afdeeling 'IJsseloever'

De afdeeling 'IJsseloever' bestond vanaf de oprichting van de Geldersche Maatschappij van Landbouw in 1846 en omvatte oorspronkelijk de plaatsen Brummen, Hattem, Heerde, Oene en Voorst.

Iedereen die bij de oprichting van de afdeeling wilde helpen, werd opgeroepen om zich te melden bij een van de kwartiermakers.



De afdeeling 'IJsseloever' had een aantal kwartiermakers van naam.⁵³

We zien dat grondbezitters en andere geïnteresseerden als trekkers optraden, net zoals dat bij de Geldersche Maatschappij in het algemeen het geval was. Ze vormden ook het eerste bestuur met Mr. J.F.B. van Hasselt van het huis Empe als voorzitter en Dr. J. Wttewaall van de Bongerd te Voorst als penningmeester.

De afdeeling 'IJsseloever' telde bij de oprichting 17 leden. Onder hen waren de boeren Peter Kroon, Philip Schaap en Gerrit Berenschot uit Voorst en Gerrit Jan Rottink uit Tonden.⁵⁴

De activiteiten van de afdeeling 'IJsseloever' waren vergelijkbaar met die van de Geldersche Maatschappij, alleen meer regionaal en wat meer op de praktijk gericht.

De afdeling vergaderde bij toerbeurt in de deelnemende gemeentes, bijvoorbeeld in 1864 bij G.J. Lebbink in Voorst (het toenmalige Wapen van Gelderland, nu Pannenkoekenhuis). Daar bespraken de leden inhoudelijke onderwerpen, zoals het toepassen van zout in veevoer en de voor- en nadelen van overdekte mestvaalten. Ze behandelden de resultaten van proefnemingen die door leden waren gedaan zoals bijvoorbeeld een proef met buitenlandse pootaardappelen in 1847 en bespraken de uitkomsten van commissies die waren ingesteld, bijvoorbeeld over het gebruik van gips als meststof in 1850. Soms ook kwamen politieke onderwerpen aan de orde zoals een wetwijziging op het gebied van de veeartsenij in 1855.

Mr. J.F.B. van Hasselt was voorzitter van de afdeeling 'IJsseloever' van 1846 tot 1878. Hij was tevens ondervoorzitter van de Geldersche Maatschappij van Landbouw.

Johan François Barthold van Hasselt woonde op het huis Empe, was kantonrechter te Apeldoorn en lid van Gedeputeerde Staten van Gelderland. De eerdergenoemde Willem Hendrik van Hasselt, die rond 1780 te Empe experimenteerde met de teelt van zijderupsen, was de broer van zijn grootvader.

J.F.B. van Hasselt was zelf actief bij het boerenbedrijf betrokken. In 1842 paste hij met succes gipsbemesting op zijn land toe.⁵⁵ Later, in 1849, kreeg hij op de tentoonstelling van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw te Leiden een zilveren medaille voor een inzending van rapen.⁵⁶



Medaille van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw, uitgereikt aan Mr. J.F.B. van Hasselt, 1849. Particulier bezit, Welsum

Aansluitend aan de vergaderingen woonden de leden georganiseerde wedstrijden of tentoonstellingen bij, zoals een ploegwedstrijd in 1850 en een tentoonstelling van paarden en rundvee bij Lebbink in Voorst (1864).

Aan het eind van de vergaderdag 'vereenigden ze zich steeds aan een vriendschappelijken maaltijd, waarbij gulle vrolijkheid voorzat en menige toast werd uitgebracht'.

De afdeeling 'IJsseloever' voerde veld- en bemestingsproeven uit, bijvoorbeeld met lompen en guano, roet en gips (Voorst en Brummen, 1861). Ze organiseerde voordrachten en was actief met tentoonstellingen. In Voorst: voedergewassen (1852) en Gelderse hengsten (bij de Gietelsche Brouwerij, 1861).

Het ledental van de afdeling groeide geleidelijk en in 1864 komen we de namen tegen van Arend Berends en N. Planten uit Voorst, B.H. Hendriks, rentmeester op de Poll, W.J. van Enter te Twello, J. Schoonman Jr. en W. Gerritsen. In datzelfde jaar traden toe J. A. Zwartjens (Wilp), P. Schrijver (de Oye te Wilp), H. Schrijver (Kolkenstein, Terwolde), E. Kroon (Oerink te Voorst), G. Kroon (Rageboomhofstede te Voorst), G. Hassink (op het Slijkhuys te Wilp), D. Schoonman (het

Abbink te Tonden) en J. T. H. Brouwer (Cortenoever).⁵⁷

De nieuwe leden waren allemaal nog grote boeren, maar met de komst van de meer praktijkgerichte onderafdelingen, na 1870, veranderde dat. De afdeeling 'IJsseloever' werd toegankelijker voor kleinere boeren. Daardoor en mede door de toetreding van de afdeeling 'Deventer en omstreken' tot de afdeeling 'IJsseloever', groeide het ledental flink: van 223 in 1875 naar 350 in 1878.

In 1879 besloot afdeeling 'IJsseloever' om zichzelf op te splitsen in een aantal plaatselijke afdelingen en daarna op te heffen. De leden vonden dat hun belangen onvoldoende werden gediend door het verschil in grondsoorten en de uitgestrektheid van het gebied van de afdeling.

De splitsing in nieuwe afdelingen gebeurde in 1880 waardoor de afdeeling 'Voorst en Wilp' ontstond. De algehele opheffing van de afdeeling 'IJsseloever' ging uiteindelijk niet door. Leden uit het noordelijk deel van de Oost-Veluwe (Epe, Heerde en Hattem), Wijhe en een aantal uit Olst, gingen onder de naam 'IJsseloever' verder.⁵⁸ Die fuseerde vervolgens in 1885 met de landbouwvereniging 'Zwolle' tot het nieuwe 'IJsseloevers'^{59 60} en bleef nog tot na de Eerste Wereldoorlog bestaan.

* APeldoorn, 18 Oct. De besturen van de afdeelingen IJsseloever en Over-Veluwe der Geldersche maatschappij van landbouw hielden heden met die der onderafdeelingen van eerstgenoemden een gecombineerde vergadering, waarin besloten werd, met het oog op de uitgestrektheid van IJsseloever, de moeilijkheid der onderafdeelingen om elkander te bereiken, het verschil in gronden en de voor elke streek afzonderlijke belangen, de afdeeling IJsseloever te doen vervallen en te splitsen in kleinere afdeelingen, met toevoeging van een gedeelte van Over-Veluwe. Dientengevolge zouden een nieuwe afdeeling vormen: Brummen en Voorst, Deventer en Twello, Epe, Heerde, Wapenvelde, Hattem en Wijhe, en voor de vierde afdeeling Apeldoorn. Met een zoo voorgestelde regeling dacht men de belangen van den landbouwenden stand in deze streken over 't geheel meer te baten.

Opsplitsing van de afdeeling 'IJsseloever' in kleinere afdelingen in 1879.⁶¹

Gerrit Jan Rottink woonde in Tonden en had een boerenbedrijf van 30 ha. Hij was vanaf het begin lid van de afdeeling 'IJsseloever'. Rottink moet een vooruitstrevend en ondernemend man zijn geweest. Zo liet hij al voor 1840 gemalen gips als een soort kunstmest uit Duitsland komen om, samen met enkele anderen uit de buurt, verschillende grondsoorten en gewassen experimenteel te bemesten. Toen dat succesvol bleek, importeerde hij in 1842 voor eigen rekening grote hoeveelheden onbewerkt gips om het in een eigen gipsmolen te vermalen en te verkopen als deelgenoot van de firma Scholten en Comp.^{62 63}



De Rottink in 2020 met op de achtergrond de stad Zutphen⁶⁴

Gerrit Jan Rottink kreeg bij de algemene vergadering van de Nederlandsche Vereeniging van Nijverheid in 1844 en 1845 loffelijke onderscheidingen voor de inzending van monsters tabak die hij op met gips bemeste gronden had gekweekt.^{65 66}

Gerrit Jan Rottink was in 1846 op het eerste Congres van Nederlandsche Landhuishoudkundigen te Zwolle, een semi-wetenschappelijke organisatie die jaarlijks een congres organiseerde over actuele agrarische onderwerpen.⁶⁷ We mogen aannemen dat hij daar niet zozeer was uit wetenschappelijke interesse maar vooral met commerciële motieven. Later werd hij nog markerichter van de mark van Tonden en raadslid van de gemeente Brummen.

Afdeeling 'Voorst en Wilp'

De afdeeling 'Voorst en Wilp' van de Geldersche Maatschappij van Landbouw werd opgericht op 1 januari 1880 en was ontstaan uit de opsplitsing van de afdeeling 'IJsseloever'. De afdeling bestond uit het dorp Voorst en het gedeelte van Wilp ten zuiden van de grintweg naar Apeldoorn. De afdeling telde 54 leden en was daarmee de kleinste van de Maatschappij.^{68 69}

De eerste voorzitter van de afdeeling 'Voorst en Wilp' was Jan Albert Markvoort (1819-1896).

Hij was afkomstig uit Almen en trouwde in 1850 met Elisabeth Hogenkamp uit Wilp. In dat jaar kocht hij ook het Huis te Wilp. Nadat Elisabeth in 1861 overleed, verhuisde Markvoort naar Voorst. Jan Albert Markvoort, landbouwer, grootgrondbezitter en onder meer wethouder van Voorst, bleef voorzitter van de afdeling tot 1895. Hij werd opgevolgd door achtereenvolgens:

- jhr. Mr. R.E.W. van Weede (1895-1898), eigenaar van de Mars en de Oye;
- mr. H. Crommelin (1898-1903), raadslid en later burgemeester van Voorst en
- mr. W.J. van Boneval Faure (vanaf 1903), op huize Kerkzicht te Voorst.

De afdeeling 'Voorst en Wilp' vergaderde bij toerbeurt in het Wapen van Gelderland en de Gietelsche Brouwerij in Voorst en in de

Kroon te Wilp. Het was een actieve afdeling waarvan het volgende de krant haalde⁷⁰:

- Tentoonstellingen van dekstieren in 1886 en een grote landbouwtentoonstelling in 1897, beide aan de Zutphenboer;
- Cursussen zuivelbereiding in 1892 bij G.H. Zwartjens op de Voorsterklei en paardenkennis in 1896/97;
- Een melkwedstrijd in 1898;
- Keuringen van merries met veulens en paarden in 1898⁷¹;
- Lezingen over boterbereiding in 1889, fruitteelt in 1897 en melkvee in 1898.

Naast verschillende activiteiten, richtte de afdeling zich op de gezamenlijke inkoop van zaken die de landbouw bevorderden, zoals een stier in 1884, Chilisalpeteer en hooizout in 1891, nog twee stieren in 1896 en een landbouwwagen in 1897. Ook richtte de afdeling de Voorster Hengsten-associatie op⁷².

Ten slotte zette de afdeling zich in voor brede boerenbelangen. Ze pleitte voor vermindering van bruggelden en brugopeningen in Deventer⁷³, vocht met succes aan dat tol werd geheven over het vervoer van kunstmest, maakte bezwaar tegen verbreding van de IJssel in verband met te verwachten hoog water en was ze betrokken bij de oprichting van de Onderlinge Brandwaarborgmaatschappij 'Het Platteland' in 1900.

Gerhardus Hendrikus Zwartjens (1853-1938) was de oudste zoon van Johannes Augustinus Zwartjens en Theodora Aleida Zuithoff. Die boerden op de Konijnenbosch bij de Nijenbeek onder Voorst. Gerhardus Hendrikus was getrouwd met Antonia Pelgröm en was landbouwer en paardenfokker op 't Hoen. Hij bekleedde verschillende bestuursfuncties en was onder andere secretaris van de afdeeling 'Vorst en Wilp' van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw, bestuurslid van de Onderlinge Brandwaarborgmaatschappij 'Het Platteland' en van de Coöperatieve Boerenleenbank te Voorst. Verder was hij poldermeester van de Voorsterklei, actief lid van het Geldersch Paardenstamboek, paardenkeurmeester en een regelmatige winnaar van premies op paardenkeuringen en tentoonstellingen.



Gerhardus Hendrikus Zwartjens (1853 - 1938)⁷⁴

De familie Zwartjens is een echte paardenfamilie. De namen van voorvader Johannes Augustinus en zijn vrouw duiken regelmatig op als prijswinnaar op tentoonstellingen. Ze hadden ook een hengst die vaak als dekhengst werd aangeboden. Een van hun nazaten heeft nu het hengstenstation Tivoli in Raalte.

Wie precies lid waren van de afdeeling is niet bekend, maar naast de bovengenoemde voorzitters komen we wel een aantal namen tegen⁷⁵. Opgesomd in de tijd zijn dat de volgende leden, waarvan voor zover bekend steeds de woonplaats en functie is gegeven:

- 1880: C.P. Gerritsen (vicepresident) van de Mars te Wilp en L. Hendriks te Voorst (secretaris)⁷⁶
- 1886: G.J. Beker (later bestuurslid) en wed. J.A. Zwartjens, beiden te Voorst en gebr. Lokin te Wilp
- 1892: R. Hendriks (secretaris), H.B. Hendriks op de Rodute, G.J. te Roller en E.W. Sloet van de Beele (vice-president)
- 1894: G.H. Zwartjens (later secretaris) te Voorst en G. van de Water te Wilp (bestuurslid)

- 1896: R. C. Pzn Gerritsen (secretaris en later vicepresident) te Wilp en G.J. Wesselink te Empe (later secretaris)
- 1897: A.J. Bongaards, G.W. Pelgröm, A. Schaap, hr. Van Voorst, J. Wansink, G.J. Weenink, G. de Weerd en R.W. Wijers, allen uit Voorst;
Erven A.G.J. Belt, M. Bosman, A.W. Geertmans, A.W. Gerritsen, R. Hissink, B.J. Jansen, wed. Klein Velbink, J. Krijt, hr. De Mol, wed. Nuesink, G.J. Nuesink, hr. Overkempe, W. Roskamp, P. Schrijver van de Oye, E.J., J.W., M. en W. Willemsen, allen uit Wilp

In 1907 had de vereniging bijna 100 leden. Ze werd uiteindelijk opgeheven in 1999, toen alle Nederlandse land- en tuinbouwverenigingen samengingen in LTO.



Afdeeling 'Voorst en Wilp' aan het diner bij het 100-jarige bestaan, gevierd op 5 januari 1980. Op de voorgrond rechts Derk Makkink van de Wellenberg, met achter hem zijn vrouw Dien. Op de achtergrond een bord met '100 jaar Geld. Mij. v. Landbouw Voorst-Wilp'. Foto: Archief gemeente Voorst.

De Overijsselsche Maatschappij van Landbouw en de eerste georganiseerde landbouw in Olst

De Overijsselsche Maatschappij ter bevordering van Landbouw, Tuinbouw en Veelteelt werd in 1851 opgericht naar voorbeeld van de landbouwmaatschappijen in de andere provincies. We duiden hem hier verder aan als 'Overijsselsche Maatschappij van Landbouw' of 'de Maatschappij'. Het was een voorloper van de latere Overijsselse Landbouw Maatschappij (OLM).

Over de precieze geschiedenis van de Overijsselsche Maatschappij van Landbouw is vrij weinig bekend. Het archief is niet bewaard gebleven en wat eerder over de Maatschappij is geschreven - in kranten en 'Mededeelingen en berigten' - oogt subjectief en hier en daar wat sensationeel.

De Maatschappij begon goed met meer dan 600 leden in zeven afdelingen: Almelo, Avereest, Delden, Deventer, Kampen, Steenwijk en Zwolle.⁷⁷ Maar het lijkt erop dat de Maatschappij al snel in de problemen kwam. Algemene vergaderingen werden slecht bezocht, de Twentse afdelingen scheidden zich af, andere afdelingen kwamen en gingen, besturen traden af en statuten werden gewijzigd. Er was voortdurend discussie: over de hoogte van de contributie en de afdracht ervan aan het hoofdbestuur, en over de vraag waar het initiatief en de verantwoordelijkheden hoorden te liggen, bij het hoofdbestuur of bij de afdelingen. Plaatselijk werd wel van alles georganiseerd, maar waarschijnlijk toch te weinig en wellicht ook niet de goede dingen om boeren en grondeigenaren echt te interesseren. De Maatschappij hing wellicht te veel als los zand aan elkaar en het ledental bleef naar verhouding ver achter bij de andere provincies.⁷⁸

Rond het 10-jarig bestaan bereikte de problematiek een hoogtepunt. In een 7-delig ingezonden stuk in de Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant in 1860 werden de problemen - vermoedelijk door een lid van het hoofdbestuur - publiekelijk gemaakt.⁷⁹ De briefschrijver deed uiteindelijk 43 aanbevelingen, wat laat zien dat op veel fronten beter moest.

Tijdens de algemene vergadering van de Maatschappij in 1861 deed erevoorzitter mr. Moorrees, er nog een schepje bovenop. Hij noemde de geschiedenis van de Maatschappij een 'jammerlijke aaneenrijging van armzalige feiten, te jammerlijk als men bedenkt wat het had kunnen zijn'. In zijn ogen was niets bereikt. De afdelingen kregen er flink van langs: men zag - uitzonderingen daargelaten – 'op tegen alles wat men niet op zijn muiltjes kon afdoen, de eigenwijsheid van anderen maakte overal aanmerkingen en een vals begrip van vrijheid maakte afkerig van bepalingen die op andere plaatsen goed werkten.' De kwaal school bij de leden, aldus de erevoorzitter, een kwaal van onwetendheid, onbewustheid en lusteloosheid. De Maatschappij was een lijdelijk wezen.⁸⁰

Rond 1864 hield de Maatschappij praktisch gesproken op te bestaan en zetten de afdelingen als zelfstandige verenigingen hun activiteiten voort⁸¹.

De Maatschappij had diverse leden in de gemeenten Olst en Wijhe. Die hadden aanvankelijk geen eigen afdeling, maar waren lid van de afdeling 'Deventer'. De perikelen van de Maatschappij gingen niet aan hen voorbij. In 1857 scheidden ze zich - na een onstuimige algemene vergadering - van de

afdeeling 'Deventer' af en vormden een eigen afdeeling 'Olst en Wijhe'.⁸² Naar zeggen lag de aanleiding in persoonlijke tegenstellingen. De afsplitsing van afdeling was achteraf gezien overigens gunstig voor het ledental van de afdeling. Dat kwam misschien omdat de gang naar de vergaderingen makkelijker werd. Je hoefde immers niet helemaal meer naar

Deventer. Misschien kwam het ook wel omdat er meer aandacht kon worden gegeven aan plaatselijke behoeftes. Het ledental van de afdeling begon met 44 in 1857 en liep op naar 55 in 1861.

In de Almanak van de Overijsselsche Landbouw Maatschappij van 1858 is het hele ledenbestand van de afdeling opgesomd.

AFDEELING OLST EN WIJHE.

Bestuur.

Mr. C. W. T. VAN NAHUIJS, te Wijhe, *Voorzitter*.
 Mr G. A. IJssel DE SCHEPPER, te Olst.
 C. L. M. SMISSEART VAN DE HAERE, te Olst.
 T. NIJENBERG, te Wijhe.
 M. H. BRASCAMP, te Olst.
 J. G. P. H. VAN MUSSCHENBROEK, te Olst, *Thesaurier*.
 J. K. STEFFERS, te Wijhe, *Secretaris*.

Te Olst.

L. Nilant.
 L. A. Granpré Molière.
 J. van Beek.
 H. G. Hofstede.
 H. A. Swijghuisen.
 G. Brascamp.
 Jhr. Mr. J. W. H. Teding van Berkhout.
 Jhr. P. J. W. Teding van Berkhout.
 Jhr. E. J. Teding van Berkhout.
 " van Suchtelen tot de Haere.
 L. Eilerts de Haan.
 R. Bakhuis.
 G. W. Bakhuis.
 A. van der Meij.
 B. H. Hillebrand.
 E. Voorhorst.
 Mr. Zeger Veeckens.
 Dr. L. A. de Grient Dreux.

A. Jalink.

B. van Werven.

Te Wijhe.

G. Dwars.
 Mr. F. W. A. Baron van Knobelsdorff tot den Krijtenberg.
 A. van Wijngaarden.
 A. de Ridder.
 J. Kattenwinkel.
 A. E. Maas.
 G. W. Jacobson.
 P. Neuteboom.
 H. Koeleman.
 A. Nijenberg.
 J. van der Molen.
 G. J. van den Berg.
 D. W. Bredewold.
 W. Kattenwinkel.
 J. Westhof.
 A. Vervoort.
 H. van 't Reeft.
 H. Neuteboom.

Bestuur en leden van de afdeeling 'Olst en Wijhe' in 1858.

In 1862 vond de volgende afsplitsing plaats. Toen legden de voorzitter en de secretaris van de afdeling 'Olst en Wijhe' - naar zeggen om plaatselijke redenen - hun functie neer en

bedankten ze als lid van de Maatschappij.⁸³ In hun voetsporen zegden ook de leden uit Wijhe hun lidmaatschap van de afdeling op. Daarmee halveerde het ledental ongeveer.

Afdeeling Olst en Wijhe.

De HH. W. C. TH. VAN NAHULS voorzitter, en J. K. STEFFERS secretaris, hebben beide niet alleen hunne respectieve betrekkingen nedergelegd, maar ook als leden der maatschappij bedankt. Het bestuur bestaat thans uit de HH. Mr. G. A. IJSEL DE SCHEPPER voorzitter, C. L. M. SMISSAERT VAN DE HAERE, M. H. BRASKAMP te Olst, en T. NIJENBERG te Wijhe.

Medeelingen en berigten der Overijsselsche Maatschappij van Landbouw voor 1862. Bijzonder is dat de leden uit Wijhe de afdeling 'Olst en Wijhe' verlieten, terwijl Teunis Nijenberg als bestuurslid aanbleef.

De teruggang kon niet worden tegengehouden. Het ledental daalde verder naar 12 in 1866 en de leden van de afdeling 'Olst en Wijhe' keerden rond 1872 terug naar waar ze vijftien jaar eerder vandaan waren gekomen, de afdeling 'Deventer'. Boeren uit

Twello, Terwolde en Nijbroek hadden zich daar al eerder bij aangesloten. De afdeling 'Deventer' veranderde vervolgens zijn naam in 'Deventer en omstreken' en ging ten slotte, rond 1880, op in de Geldersche Maatschappij van Landbouw.



Bestuurslid Teunis Nijenberg boerde op De Hoeve, aan de Oude Wetering achter Wijhe. Op de foto De Hoeve anno 2020

Toen ook boeren uit Wijhe en Zwolle de overstap naar de Geldersche Maatschappij maakten, veranderde die uiteindelijk zijn naam in 1883 in Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw.

Er is weinig bekend over wat er in Olst en Wijhe over de periode 1851-1872 is ondernomen en gepresteerd.

Meer dan een tentoonstelling van boter, vee en landbouwkundige voorwerpen in 1854, een landbouwtentoonstelling in 1859 en een landbouwlezing bij Overweg te Olst in 1861, haalde de pers niet.

* **Olst, 20 Junij.** Op de heden alhier gehoudene tentoonstelling van boter, vee en landbouwkundige voorwerpen zijn aan de volgende personen prijzen uitgereikt:

Aan *G. J. Strunk* en *T. Veldkamp*, voor de beste $\frac{1}{8}$ vaten boter. *J. van Enck* en de erven *Bredenoord*, voor de beste $\frac{1}{8}$ vaten dito. *J. Voorhorst* en *J. Westhof*, voor de 2 schoonste dekhengsten. *G. van Marle*, voor de schoonste merrie met haar veulen. *G. C. Crommelin* en *B. H. Hillebrand*, voor de 2 schoonste merrien. *J. Havekes*, voor het beste span inl. paarden. *W. Peters* en *G. C. Crommelin*, voor de 2 schoonste stieren. *J. Schrijver* en den Heer *Smissaert van de Haere*, voor de 2 schoonste melkkoeijen. *H. G. Hofstede* en *J. van Enck* voor de 2 schoonste pinkvaarsen. *W. Kattenwinkel* en *G. van Winsum* voor de 2 schoonste eenjarige pinken. *Jonkhr. van Suchtelen van de Haere* en den Heer *Smissaert van de Haere*, voor de 2 schoonste kalveren. *H. de Graaf*, voor het schoonste schaap en het schoonste schaap met hare lammeren. *H. Bouwmeester* en *H. Handstede*, voor de 2 schoonste geiten. *G. J. Strunk*, voor de beste zeug. *B. van Werven*, voor de beste beer.—

Gedurende de tentoonstelling had er een mastklimmerij voor jongens en een wedloop voor meisjes plaats om onderscheidene prijzen; tot het mastklimmen hadden zich 12 jongens aangegeven: aan den wedloop namen 5 meisjes deel.—

Na de tentoonstelling werd er een harddraverij met onbeleerde paarden gehouden, waaraan negen personen deel namen; de twee uitgeloopte prijzen werden behaald door twee paarden van de wed. *E. W. Drascamp* alhier.

Het muziek-gezelschap *Apollo* voerde bij een en ander onderscheidene muziekstukken uit en bragt niet weinig toe tot den luister van dit feest.

Verslag van de tentoonstelling van boter, vee en landbouwkundige voorwerpen in 1854⁸⁴

**PROVINCIALE
TENTOONSTELLING**
VAN
Boter, Vee en Pluimgedierte,

 te houden te *WIJHE*, op *Woensdag*
den 7 September 1859, van wege de
Afdeeling **Olst** en **Wijhe** der 
Overijsselsche Maatschappij van Landbouw enz.

Opening des voormiddags om **elf uren.**
Des namiddags. ongeveer **3 uren.**

WEDREN.

1^o prijs: een Zilveren Tabakspot.
2^e „ eene fraai gemonteerde Zweep.

Mededingers voor den Wedren moeten zich vóór 1 Sep-
tember *e. k.* aanmelden bij het Lid der Commissie J. K.
STEFFERS te *Wijhe*, bij wien nadere inlichtingen en Pro-
gramma's, alles breedvoeriger vermeldende, op *franco* aanvraag
te bekomen zijn.

Een goed bezet **Orkest** zal den geheelen feestdag werk-
zaam zijn.

Provinciale tentoonstelling van Boter, Vee en Pluimgedierte in Wijhe, 1859.⁸⁵

Landbouwvereniging 'Olst'

Landbouwvereniging 'Olst' werd opgericht in 1895.

Tijdens de oprichtingsvergadering, op 14 januari, waren vierendertig geïnteresseerden aanwezig en meester Schuiling, hoofd van de openbare lagere school in Olst, zette uiteen waarom hij een vereniging nuttig achtte. 'Door de handen ineen te slaan kan men goedkooper iets aankopen; men komt er lichter toe het een en ander aan te schaffen of

op touw te zetten', aldus Schuiling. Bovendien meende hij dat boeren meer recht van spreken zouden krijgen als ze beter inzicht in landbouwzaken hadden. Een landbouwvereniging kon daarbij helpen. Iedereen was het er mee eens.⁸⁶

Ruim 100 jaar later, tijdens de viering van het eeuwfeest van de vereniging, hield Bertus Keurhorst een voordracht over hoe het verder met de vereniging was gegaan:

*"De landbouw-ver besteet noe ruum 100 joar.
Een eeuw lang stoat ze veur de boeren kloar.
Dit is toch iets um èèv'm bie stille te stoan.
Dit könne wie niet zo an ons veurbie loaten goan.
Ruum 100 jr. bepoalen disse ver. het agrarisch gezicht.
Met bieéénkomsten, proefvelden en lèzingen,
op de landbouw gericht.
Ik doo dus hier en doar een greep uut het verleden.
En as 't goed verlöp, muk uutkommen bie 't heden.
Bie 't lezen in de olde notulen-booken.
Doo ik ule 't volgende uut de dooken.
(...)"*

Gedeelte van de voordracht van Bertus Keurhorst tijdens de viering van het 100-jarig bestaan van de vereniging in 1998, 't Olster Erfgoed

Het begon allemaal zo.

Op 8 januari 1895 hield de heer Weijdom Claterbos in Olst een landbouwlezing over voeding en melkgebrek bij koeien. Weijdom Claterbos was leraar aan de vakzuivelschool van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw. Dat was geen school met een vast gebouw zoals we dat nu kennen, maar een reizend gezelschap van zogenaamde wandelleraren.

De krant schreef: 'Menige nuttige wenk werd nog gegeven omtrent de voeding, het melken en het karnen. Het was voor de boeren een leerzame avond en de aanwezigen, een

30-tal, waren zeer met het gehoorde ingenomen; velen gaven den wensch te kennen, er gaarne meer van te willen weten. Sommigen wenschten dat de heer Claterbos hier een cursus gaf in het bereiden van boter, zooals hij dat op zooveel plaatsen met veel succes reeds gedaan heeft. Toen daarop de heer Schuiling het woord vroeg en, na den heer Claterbos een woord van dank te hebben toegesproken, voorstelde om binnenkort opnieuw bijeen te komen en de zaak nader te bespreken, werd daartoe eenstemmig besloten. Die bijeenkomst nu zal gehouden worden op Maandag, 14 Jan., 's avonds om 6 uur, bij Kamphuis in het

*Stationskoffiehuis. Daar zal dan besproken worden de wenschelijkheid van het oprichten van een landbouwvereniging en van een cursus in het boterbereiden.*⁸⁷

We weten niet precies van wie het idee kwam om een vereniging te beginnen.

Misschien was het de afdeling 'Deventer en omstreken' van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw, die volgens de krant de lezing organiseerde.⁸⁸ Het was in die tijd niet ongewoon dat provinciale landbouwmaatschappijen hielpen bij het van de grond krijgen van plaatselijke verenigingen. Of misschien was het een persoonlijk initiatief van het Olster bestuurslid van die afdeling, Jac. P. de Jong van De Stege. Hij zat later in het eerste bestuur van de nieuwe vereniging. Het kan ook het idee zijn geweest van woordvoerder meester Schuiling. Die kennen

we van de vele initiatieven die hij gedurende zijn loopbaan in Olst nam.

De oprichting van de vereniging was in elk geval een schot in de roos.

Op 14 januari 1895 werd met algemene stemmen besloten de vereniging op te richten. Als bestuursleden werden gekozen de heren L. Schuiling, Jac. P. de Jong en G. Bussemaker.

De vereniging groeide snel van 34 leden bij de oprichting in januari naar 70 in de loop van mei van dat jaar. Een jaar later, in 1896, waren het er meer dan 120 en bij het 10-jarig bestaan in 1905 driehonderd.

Dat was heel wat anders dan enkele tientallen jaren eerder. Toen waren tussen 1851 en 1864 Olster boeren verenigd onder de Overijsselsche Landbouw Maatschappij, maar dat was uiteindelijk niet succesvol.



De Stege in Olst, boerderij van Jac. P. de Jong, een van de eerste bestuursleden van landbouwvereniging 'Olst'. Op de achtergrond de spoorlijn van Deventer naar Zwolle. Foto: 't Olster Erfgoed, Olst

Een groot aantal initiatieven kwam van de grond, al waren de leden het niet altijd met elkaar eens.

Zo was er in de loop van 1895 een succesvolle veemarkt waarover de meningen eerst verdeeld waren zoals te lezen in de krant:

*‘Deze markt was voor ons dorp een ongewone drukte. Sedert meer dan 20 jaar was hier geen veemarkt geweest; ze was geheel verlopen. Toen dan ook dezen zomer de landbouwvereniging ‘Olst en omstreken’ het houden eener veemarkt ter sprake bracht, haalden velen de schouders op. Sommigen dachten, enkelen zeiden het hard op: het zal toch niets geven. Doch het ijverige bestuur liet zich door de opmerkingen niet van zijn stuk brengen. Het zette zijn werk voort en in samenwerking met eene voor de veemarkt benoemde commissie, heeft het de voldoening op veel succes te kunnen wijzen. En al mogen ook de groote voordeelen voor ons dorp niet zoo direct aangewezen kunnen worden, het welslagen is opnieuw een bewijs, dat een krachtig initiatief en doelmatige samenwerking veel vermag. De landbouwvereniging kan op die wijze nog veel goeds uitwerken.’*⁸⁹

Ook het initiatief voor oprichting van een coöperatieve zuivelfabriek door de vereniging stuitte eerst op ongeloof.

In 1895 kwam een stuk binnen bij de vereniging waarin stond dat er waarschijnlijk het volgende jaar op de Eikelhof een particuliere zuivelfabriek zou worden opgericht. Voor het bestuur van de Landbouwvereniging was dat aanleiding om het idee van een coöperatieve fabriek naar

voren te brengen. Ze dacht dat het de nodige voordelen met zich mee zou brengen.

*‘Over het oprichten van een coöperatieve fabriek door de vereniging was men ‘t niet eens; slechts van 75 koeien wenschte men de melk te leveren. De meerderheid scheen niet overtuigd dat verbetering dan intrad. Een voorstel om sprekers uit te noodigen, die als directeurs eener inrichting op de hoogte zijn, vond geen ingang, evenmin als commissies te benoemen. ‘t Gevolg was: de zaak bleef zooals het was.’*⁹⁰

Het duurde uiteindelijk tot 1911 voor de Coöperatieve Stoomzuivelfabriek ‘Olst’ er kwam.

Maar voor de rest bruiste het in de vereniging van activiteiten.⁹¹

Er werden regelmatig een voorjaars- en een najaarsmarkt georganiseerd, een wekelijkse boter- en eiermarkt en keuringen van dekberen en stieren. Verder werden verschillende landbouwwerktuigen gekocht, lijnkoeken en grote hoeveelheden kunstmest zoals kaïniet en slakkenmeel. Er kwamen een Zwitserse bok ter dekking bij H. Bos en een Poland China beer. Proefvelden werden aangelegd op het Kortrick en op de Holst, en er kwam een veefonds. Verder werden er diverse lezingen georganiseerd en werd een cursus botermaken gegeven. Dat laatste was in 1895 op de boerderij van G. Bussemaker.⁹² Tot slot werden natuurlijk verschillende tentoonstellingen georganiseerd: een pluimveetentoonstelling in het jaar 1900 en twee grote landbouwtentoonstellingen. Een in 1897 en een in 1905, bij het tienjarig bestaan van de vereniging.



Landbouwvereniging 'Olst' organiseerde lange tijd een algemene weekmarkt. Die hield rond 1925 op te bestaan. Het werd een markt voor alleen eieren en boter. In 1937 werd de weekmarkt feestelijk heropend op initiatief van burgemeester mr. A.G.A. Ridder van Rappard met medewerking van alle Olster verenigingen op het gebied van land- en tuinbouw.⁹³ Foto: 't Olster Erfgoed

De vereniging hield jaarlijks een vergadering en verder zo vaak als het bestuur het nodig vond. De vergaderingen waren steeds geanimeerd en er ging nooit iemand met lege handen naar huis. Er werd van alles verloot zoals melkmeetemmers, pootaardappelen, thermometers om te gebruiken bij het karnen, hooivorken en 'tuinhärken, botter-pötties, handbielties, wagensmeer en roskammen'.⁹⁴

Al met al was het bestaan van de vereniging en alles wat zij organiseerde een groot succes. Bij het 10-jarig bestaan in 1905 vatte de voorzitter het allemaal samen en sprak de wens uit dat *'alle leden het hunne zullen bijdragen tot het slagen van de in dit jaar te houden landbouwtentoonstelling, de kroon op het 10-jarig bestaan der vereniging'*.⁹⁵



Getuigschrift uitgereikt aan J. Brascamp op de landbouwtentoonstelling die op 23 en 24 augustus 1905 werd georganiseerd. Afmetingen: 54 x 43 cm. Foto: Marten Brascamp, Klarenbeek.

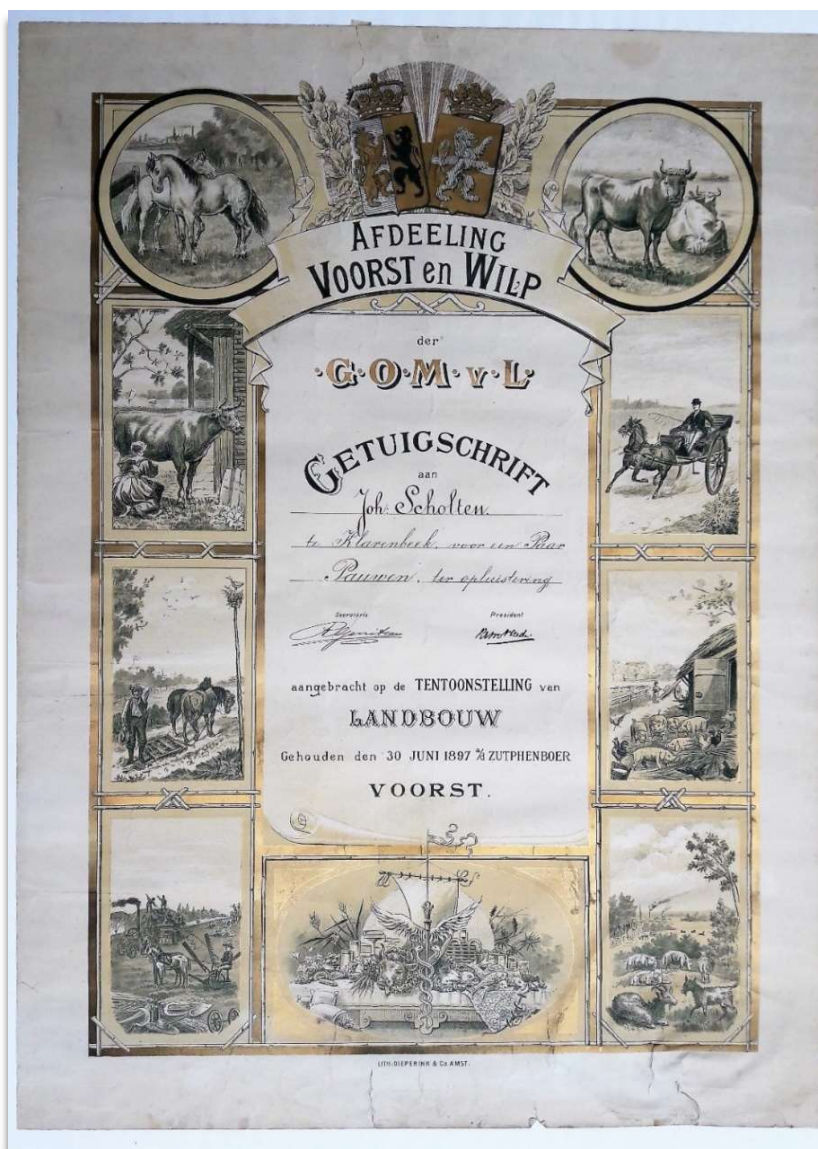
Getuigschrift tentoonstelling Voorst, 1897

Op 30 juni 1897 organiseerde de afdeeling 'Vorst en Wilp' van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw een landbouwtentoonstelling aan de Zutphenboer te Voorst.

De landbouwtentoonstelling was ingedeeld in verschillende categorieën, zoals paarden, rundvee en geiten. Deelnemers konden zich tevoren voor een of meer van die categorieën opgeven en mededingen naar de prijzen. Geïnteresseerden werden ook opgeroepen om buiten mededinging naar de

tentoonstelling te komen om bijzonder vee of andere inzendingen 'ter opluistering' aan de bezoekers te tonen. Dat was om de tentoonstelling nog feestelijker te maken. Deze geïnteresseerden kregen daarvoor een getuigschrift.

Een van hen was Johannes Scholten, landbouwer te Klarenbeek. Hij kreeg een getuigschrift voor een paar pauwen.



Getuigschrift, in 1897 uitgereikt op de landbouwtentoonstelling te Voorst. Afmetingen 65 x 48 cm. Foto: Marten Brascamp, Klarenbeek

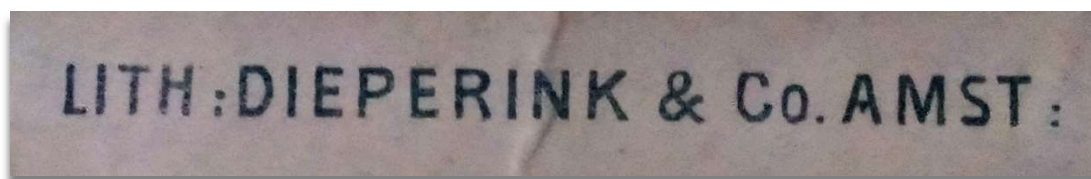
Het getuigschrift is gedrukt in de kleuren zwart en bruin en is uitgevoerd met goudkleurige biezen.

Centraal staat met de hand geschreven de naam van Johannes Scholten. Daaronder staan de handtekeningen van het bestuur van de vereniging: R. Gerritsen (secretaris) en jhr. Mr. R.E.W. van Weede (president). Ten slotte volgen de gegevens van de landbouwtentoonstelling.

Aan beide zijanten van het getuigschrift staan drie onder elkaar geplaatste landelijke taferelen met verschillende aspecten van het boerenleven: de melkerij, het bewerken van het land, de graanoogst, de paardenhouderij, het houden van kippen, varkens, geiten en schapen. De taferelen getuigen van grote bedrijvigheid en zijn op de achtergrond uitgevoerd met beelden van de zeilvaart,

windmolens en rokende fabrieks-schoorstenen. Midden onder op de plaat is een tafereel weergegeven met de producten van de landbouw en de visserij. In het midden daarvan staat de staf van Hermes, god van de vruchtbaarheid en de voorspoed. Zijn gevleugelde staf is met twee slangen omwonden. Het is het symbool van eenheid. Bovenaan ten slotte twee ronde taferelen met koeien en paarden met in het midden de tekst *'Afdeeling Voorst en Wilp der G.O.M.V.L.'* Het geheel is bekroond met de provinciale wapens van Gelderland en Overijssel, deels in goud uitgevoerd.

Onder het getuigschrift staat: LITH :
DIEPERINK & Co. AMST :
Het werk is verder niet gesigneerd, zodat het onbekend is wie de ontwerper en de lithograaf waren.



Het getuigschrift is gedrukt bij steendrukkerij Dieperink & Co te Amsterdam.

Het getuigschrift is een bewerkelijk geheel. Daardoor is het niet aannemelijk dat alle onderdelen van de steendruk speciaal voor de Voorster tentoonstelling zijn gemaakt. Het weinig toepasselijke tafereel met de producten van de landbouw en de visserij, aan de onderkant van het getuigschrift, duidt ook op een bredere toepassing. Misschien zijn de getoonde afbeeldingen eerder voor een andere gelegenheid gebruikt.

Het geheel straalt een hoge kwaliteit uit en laat zien dat tentoonstellingen niet zomaar iets waren. Maar wie naar de details van de taferelen kijkt, ziet dat het hier en daar toch

wat minder professioneel is uitgevoerd. De afgebeelde figuren zijn soms summier en een beetje houterig weergegeven, het perspectief klopt in veel gevallen ook niet helemaal.

Herman Bernard Dieperink Jzn (1887-1957), tekenaar, kunstschilder en vanaf 1909 directeur van Dieperink & Co, merkte over de kwaliteit van de lithografie in die tijd het volgende op:

'Het artistieke peil van het steendrukwerk was aan het begin van deze eeuw in het algemeen nog niet bijzonder hoog te noemen. Het zakelijke belang stond bij het merendeel der drukkers op de voorgrond, terwijl aan het

esthetisch uiterlijk van het door hen geproduceerde drukwerk in veel gevallen geen of slechts weinig aandacht werd besteed.”⁹⁶

Toen het getuigschrift in 1897 bij Steendrukkerij Dieperink & Co werd gedrukt, had Johannes Everhardus Dieperink de leiding over de drukkerij.

Café De Kroon in Wilp werd in dezelfde tijd gedreven door zijn stiefmoeder Magteld Bonhof. Omdat de afdeeling ‘Voorst en Wilp’

van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw regelmatig in De Kroon vergaderde, mag worden aangenomen dat Magteld Bonhof aan Johannes Everhardus vroeg of hij de getuigschriften voor de landbouwtentoonstelling wilde drukken. We kunnen ook aannemen dat de afdeeling ‘Voorst en Wilp’ er niet voor hoefde te betalen. Landbouwtentoonstellingen konden in die tijd rekenen op flinke steun van gegoede burgers en bedrijven.

Herman Bernard Dieperink (1820-1882) uit Wilp was de oprichter van Dieperink & Co. Hij was een zoon van Bernardus Dieperink, schoolonderwijzer, koster en doodgraver. Rond 1845 vertrok Herman Bernard naar Amsterdam en richtte daar in 1850 de steendrukkerij op. Na zijn dood werd hij in de drukkerij opgevolgd door zijn oomzegger **Johannes Everhardus Dieperink** (1855-1909), eveneens geboren te Wilp. Die was de oudste zoon van **Hendrik Jan Dieperink** (1829-1870), broer van Herman Bernard.



Dieperink & Co te Amsterdam, ongeveer in 1905. In het midden Johannes Everhardus Dieperink, directeur, en rechts zijn zoon Herman Bernard Jzn, directeur vanaf 1909. Foto: particulier bezit, Deventer

Hendrik Jan begon in 1850 in Wilp een broodbakkerij en kort daarna een herberg op wat nu Kerkstraat 26 heet. Toen Hendrik Jan in 1870 overleed, trouwde zijn tweede vrouw, **Magteld Bonhof**, in 1872 met Jan Diks. Samen zetten ze de herberg voort. Jan Diks kocht vervolgens in 1875 het perceel grond naast Kerkstraat 26 en bouwde er boerderij annex café De Kroon op, nu Kerkstraat 28.



Kerkstraat 26 te Wilp, geboortehuis van Johannes Everhardus Dieperink, directeur van drukkerij Dieperink & Co. Foto: particulier bezit, Deventer



Café De Kroon in 1951. Foto: Oudheidkundige Kring Voorst, Twello

Diploma tentoonstelling Olst, 1897

Op 12 augustus 1897 organiseerde Landbouwvereniging 'Olst' een landbouwtentoonstelling. Bij die gelegenheid kreeg Jan Brascamp, landbouwer en spekslager te Olst, een eerste prijs voor een aantal varkens in de groep schrammen. Dat

zijn varkens met een leeftijd van die tussen een big en een mestvarken.

De eerste prijs bestond uit een diploma, ontworpen door de Deventer kunstenaar E. Bokhorst en gedrukt bij de Deventer Boek- en Steendrukkerij.



Diploma, in 1897 uitgereikt op de landbouwtentoonstelling te Olst. Afmetingen 57 x 42 cm.

Twee vergelijkbare exemplaren, uitgereikt aan Alb. Steenbruggen en H.J. Graveman⁹⁷, zijn in bezit van Historische Vereniging 't Olster Erfgoed. Foto: Marten Brascamp, Klarenbeek.

Het diploma is een jugendstil-ontwerp in tweekleuren lithografie of steendruk.

Centraal, onder het mooi vormgegeven woord DIPLOMA, staan handgeschreven de naam van de prijswinnaar en zijn prijs.

Daaronder zijn de namen gedrukt van het bestuur van de landbouwvereniging: Jhr. G. van Suchtelen van de Haare (ere-voorzitter), L. Schuiling (voorzitter), B. Maten Gzn (secretaris), G. van Berkum (penningmeester), A.R. Bakhuis, H. Brascamp, J.B. Busselmaker, G. Bussemaker, W. Stegeman en G. Veltkamp.

Bestuurslid Jac. P. de Jong was kennelijk vergeten, want zijn naam is er nog apart in gotisch handschrift bijgeschreven.

Links op het diploma staat de gevleugelde godin van de landbouw, Demeter of Ceres. Ze staat op een sokkel en draagt een sikkel achter de band om haar middel. Vier personen, een jongen, een meisje, een jonge een oudere vrouw, komen van rechts en bieden haar manden aan met producten van de landbouw: groenten, fruit en een haan.



Het geheel is links, rechts en boven omgeven met planten, bloemen, bomen en gebladerte. Aan de onderzijde zijn landbouwwerktuigen en garven afgebeeld, en het wapen van Olst. Boven het geheel staat:

Landbouwtentoonstelling Olst 1897 met direct daaronder een gestileerd gezicht op een dorpskerk.

Bokhorst heeft het geheel vlot en enigszins schetsmatig weergegeven, veel minder strak dan we dat bijvoorbeeld kennen van de litho's van Alphonse Mucha.

De naam van de lithograaf die het ontwerp aanbracht op de steen is onbekend.



Fragment van *Cassan Fils*, Alphonse Mucha, 1896

Deventer Boek- en Steendrukkerij uit 1894, Sluisstraat 23 Deventer

Engelbartus Bokhorst (1871-1939) was lid van een bekende Deventer schildersfamilie. Hij wordt als de meestbegaafde en artistieke beschouwd. Engelbartus hanteerde verschillende technieken en stijlen, waaronder jugendstil. Zijn eerste kennismaking daarmee was vermoedelijk tijdens zijn verblijf in Antwerpen rond 1889. Hij ontwikkelde zich verder daarin bij Plateelbakkerij Rozenburg in Den Haag onder leiding van de bekende ontwerper Th. A.C. Colenbrander. In 1891 keerde Engelbartus terug naar Deventer.



Engelbartus Bokhorst. Particulier bezit

Zijn kunstzinnige werk wordt gekenmerkt door een grote variëteit en spontaniteit. Het is in heel Nederland te vinden. Hij ontwierp reclamemateriaal, tegeltableaus, wanddecoraties, maakte aquarellen, oorkondes, getuigschriften, te veel om op te noemen.

Engelbartus was een echte verenigingsman. Hij had diverse bestuursfuncties, was bij allerlei activiteiten betrokken en maakte deel uit van veel jury- en feestcommissies, onder andere te Olst.^{98 99}

Door zijn maatschappelijke betrokkenheid is het goed mogelijk dat hij het Olster diploma maakte zonder dat hij ervoor werd betaald.



Aquarel van Engelbartus Bokhorst, dorpskerk van Welsum, 1926. Particulier bezit, Welsum

Bronnen en noten

¹ Persoonlijke herinnering van Berend Schrijver, oud-fokker van MRIJ-stamboekvee te Ittersum, 25 juni 2020

² We schetsen hier kort de onderzoeksmethode die we hebben gevolgd en stellen de vraag of dat heeft geleid tot een betrouwbaar resultaat. Met betrouwbaar bedoelen we dan, dat het de werkelijkheid goed weergeeft. We zijn begonnen met een eerste oriëntatie op de landbouw in de 19^e eeuw door te kijken naar algemene literatuur en standaardwerken, zoals 'Anderhalve eeuw Geldersche landbouw' en 'Overijssel op het land, een geschiedenis van de Overijsselsche Landbouw Maatschappij'. Met het eerste beeld dat we daar van kregen, zijn we onze systematische zoektocht gestart, vooral aan de hand van kranten, tijdschriften en andere publicaties op www.delpher.nl en www.historischcentrumoverijssel.nl. De zoektocht begon bij de tentoonstellingen in Voorst en Olst en de diploma's die er werden uitgereikt. Vervolgens kwamen we bij de verenigingen die ze organiseerden en van daaruit gingen we verder 'stroomopwaarts'. Ten slotte kwamen we bij de oprichting van de provinciale landbouwmaatschappijen in Gelderland en Overijssel en hun achtergronden. Het resultaat dat we op die manier verkregen, hebben we in een eerste ronde opgeschreven. Daarin hebben we alles wat we tegenkwamen op een samenhangende manier bij elkaar gezet, met details verluchtigd en van een zekere kleur en sfeer voorzien, zoals we die meenden te herkennen in het materiaal dat we hadden gebruikt. Daarna zijn we teruggegaan naar de eerdergenoemde literatuur om ons tussenresultaat ermee te vergelijken en waar nodig te verbeteren.

Hebben we daarmee een betrouwbaar resultaat verkregen?

Op het eerste gezicht lijkt dat wel zo. Immers, onze aanpak is in belangrijke mate onafhankelijk van wat al eerder in de literatuur is samengevat. Het is bovendien het resultaat van het samenvoegen van een groot aantal - oorspronkelijk beschreven - kleine en vooral lokale, Oost Veluwe en Sallandse gebeurtenissen tot een groter geheel. Als vervolgens de vergelijking met de standaardwerken - veelal gebaseerd op een meer brede insteek - goed uitpakt, dan geeft dat vertrouwen.

Aan de andere kant is er twijfel. Immers, beide resultaten zijn toch vooral gebaseerd op hetzelfde uitgangsmateriaal zoals berichten in de pers, verslagen en rapporten. Wat dat betreft zijn vergelijkbare resultaten dan ook wel te verwachten. Vanuit die gedachte is de betrouwbaarheid van beide uitkomsten dan wellicht toch minder zeker. Het is in ieder geval minder interessant, dan wanneer de resultaten onderling sterk verschillen.

Een mooi voorbeeld van een afwijkende uitkomst is de geschiedenis van de Overijsselsche Maatschappij ter bevordering van Landbouw, Tuinbouw en Veeteelt. We volgden de krantenberichten en mededelingen van de Maatschappij, zagen wat er allemaal misliep en concludeerden daaruit dat het met de Maatschappij 'van meet af aan kommer en kwel was'. Met dat oordeel wekte het bij ons geen verbazing dat de erevoorzitter van de Maatschappij, mr. J.P.G. Moorrees, ter gelegenheid van het 10-jarig jubileum ervan, een vernietigend oordeel uitsprak over de beginjaren van de Overijsselsche Maatschappij. Hij noemde het een lijdelijk wezen. Hoe anders en vooral positiever is het beeld dat Wim Coster schetst in zijn 'Overijssel op het land'. Coster benadrukt vooral de successen van diverse afdelingen in de eerste tien jaar en beschouwt de uitspraken van mr. Moorrees als merkwaardig.

We hebben in onze definitieve tekst uiteindelijk een wat genuanceerder standpunt ingenomen, maar blijven toch met de vraag wat zich werkelijk binnen de Maatschappij en tussen de leden ervan heeft afgespeeld. Wat ons betreft, meer aanleiding voor nader onderzoek.

³ Jan Bieleman, Boeren in Nederland, geschiedenis van de landbouw 1500-2000, Boom, Amsterdam, 2008

⁴ Jan. Bieleman et.al (red), Anderhalve eeuw Gelderse landbouw, de geschiedenis van de Geldersche Maatschappij van Landbouw en het Gelderse platteland, REGIO-Project, Groningen, 1995

⁵ Wim Coster, Overijssel op het land, een geschiedenis van de Overijsselsche Landbouw Maatschappij 1871-1996, Waanders Uitgevers, Zwolle, 1996

⁶ Piet van Cruyningen, *Boeren aan de macht?, boerenemancipatie en machtsverhoudingen op het Gelderse platteland, 1880-1930*, Uitgeverij Verloren, Hilversum, 2010

⁷ Hans Siemes, *Eeuwige droom, slotakkoord van het Koninklijk Nederlands Landbouw-Comité 1984-2004*, Stichting Nederlands Landbouw-Comité, Den Haag, 2004

⁸ M. Smits, *Een aardse geschiedenis, de ABTB in dienst van boeren en tuinders 1917-1997*, Valkhof Pers, Nijmegen, 1997

⁹ Jan Bieleman, *De Geldersche landbouw vóór 1850*, in: 4

¹⁰ Voorbeelden zijn de Commissies van Landbouw (1805), het Congres van Nederlandsche Landhuishoudkundigen (1846), de Algemeene Koninklijke Landbouw-vereeniging (1856) en het Koninklijk Nederlands Landbouw-Comité (1884)

¹¹ A.W. Scholten, *Geschiedenis van de boerderij en het boerenbedrijf in de IJsselstreken*, Nijbroek, 1914

¹² Persoonlijke herinnering van Peter Schrijver, tegenover de Oye te Wilp, 23 juni 2020

¹³ Verslag van de eerste vergadering van de Algemeene Koninklijke Landbouw-vereeniging in 1856, in: gebundelde verslagen 1854-1859

¹⁴ F.A. Enklaar, iets over de landbouw-werktuigen der tentoonstelling te Amsterdam - *de eggen*, in: *Vriend van den landman*, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1858

¹⁵ Beknopt historisch overzicht van het door de Friesche Maatschappij van Landbouw verrichtte gedurende haar vijftig-jarig bestaan, 1902

¹⁶ *Algemeen handelsblad*, 8 juni 1850

¹⁷ *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant*, 7 november 1851

¹⁸ Diverse edities van de *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant* en het *Deventer Dagblad*

¹⁹ *De landbouw van Gelderland en de middelen om dien te verbeteren*, in: *De vriend van den landman*, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1846

²⁰ *Nederlandsch weekblad voor zuivelbereiding en veeteelt*, 6 juli 1897

²¹ Zie 11

²² *Deventer Dagblad*, 18 december 1896

²³ Verslag raadsvergadering gemeente Voorst, 24 april 1897, archief gemeente Voorst

²⁴ *Deventer Dagblad* van 21 juni 1897

²⁵ *Deventer Dagblad*, 29 juni 1897

²⁶ *Deventer Dagblad*, 8 juli 1897

²⁷ De volledige uitslag van de tentoonstelling is onder andere gepubliceerd in *Het nieuws van den dag*, 7 juli 1897

²⁸ *Nederlandsch weekblad voor zuivelbereiding en veeteelt*, 6 juli 1897

²⁹ Krantenartikel, onbekende uitgave, 15 januari 1897, 't Olster Erfgoed

³⁰ *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant*, 20 juli 1897

³¹ *Nederlandsche staatscourant*, 3 augustus 1897

³² *Deventer Dagblad*, 12 augustus 1897

³³ *Deventer Dagblad*, 9 augustus 1897

³⁴ *Deventer Dagblad*, 13 augustus 1897

³⁵ *Deventer Dagblad*, 14 augustus 1897

³⁶ *Nederlandsch weekblad voor zuivelbereiding en veeteelt*, 17 augustus 1897

³⁷ *Deventer Dagblad*, 6 september 1897

³⁸ *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant*, 16 augustus 1897

³⁹ *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant*, 23 oktober 1897

⁴⁰ E.H. Karel, *De Geldersche Maatschappij van Landbouw in de periode 1845-1920*, in: 4

⁴¹ Zie 19

⁴² Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 9 juli 1888

⁴³ Zie 42

⁴⁴ Zie 13

⁴⁵ Provinciaal Noordbrabants dagblad, 8 december 1874

⁴⁶ De grondwet, 7 april 1878

⁴⁷ Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 14 december 1892

⁴⁸ Wellicht heette boerderij De Stege ook Ter Stege. We houden hier De Stege aan omdat het huis door de nazaten van Jac. P. De Jong zo wordt genoemd

⁴⁹ Arnhemsche courant, 12 juni 1875

⁵⁰ Het Vaderland, 28 oktober 1876

⁵¹ Het nieuws van den dag, 9 mei 1908

⁵² Het Platteland in goud, gedenkboek 1900 - 1950, Twello 1950

⁵³ Zie 13

⁵⁴ Ze vormden een commissie die voor de afdeling 'IJsseloever' op de Poll onder Voorst een wedstrijd organiseerde voor de beste grasmaaier. Kaleidoskoop, nieuws- en advertentie-blad, 20 juni 1846.

⁵⁵ Zie 63

⁵⁶ Leydse courant, 22 oktober 1849

⁵⁷ Apeldoornsche courant 2 juli 1864

⁵⁸ Afschrift van de notulen van de vergadering van het Hoofdbestuur van de Geldersche Maatschappij van Landbouw, 17 mei 1880. Gemeentearchief Voorst

⁵⁹ Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 17 januari 1885

⁶⁰ Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 10 januari 1885

⁶¹ Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 21 oktober 1879

⁶² Compagnie met Willem Albert Scholten te Foxhol

⁶³ De resultaten der gipsbemesting, in: De vriend van den landman, pg 633 ev., W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1842

⁶⁴ Hier begon Willem Albert Scholten, oomzegger van Gerrit Jan Rottink en eerste multinationale landbouw-industrieel van Nederland, in 1835 met zijn experimenten met de productie van aardappelmeel. Gerrit Jan Rottink zal wellicht door hem zijn geïnspireerd

⁶⁵ Oprechte Haarlemse Courant, 10 augustus 1844

⁶⁶ Nederlandsche staatscourant, 1 september 1845

⁶⁷ Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 12 juni 1846

⁶⁸ Zie 58

⁶⁹ Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 10 november 1881

⁷⁰ Diverse edities van het Deventer Dagblad

⁷¹ Apeldoornsche courant, 9 augustus 1898

⁷² Het nieuws van den dag, 15 november 1898

⁷³ De Amsterdammer, 6 maart 1883

⁷⁴ Zie 52

⁷⁵ Tenzij aangegeven, diverse edities van het Deventer Dagblad en de Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant

⁷⁶ Zie 58

⁷⁷ Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 18 juli 1851

⁷⁸ Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 27 februari 1860

⁷⁹ Acht edities van Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant tussen 20 augustus en 10 september 1860

⁸⁰ De Overijsselsche Maatschappij van Landbouw, hare geschiedenis en tegenwoordige toestand, in: De vriend van den landman, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1864

⁸¹ Geschiedenis van de Twentsche, sedert 1897 de Overijsselsche Landbouw Maatschappij, www.archieven.nl

⁸² Statistisch jaarboek voor het Koninkrijk der Nederlanden, 1859

⁸³ Medeelingen en berigten der Overijsselsche Maatschappij van Landbouw voor 1862, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1862

⁸⁴ Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 23 juni 1854

⁸⁵ Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 26 augustus 1859

⁸⁶ Deventer Dagblad, 18 januari 1895

⁸⁷ Deventer Dagblad, 11 januari 1895

⁸⁸ Zie 87

⁸⁹ Deventer Dagblad, 23 oktober 1895

⁹⁰ Krantenartikel naar aanleiding van de vergadering de landbouwvereniging van 30 september 1896, onbekende uitgave, 't Olster Erfgoed

⁹¹ Diverse berichten in de Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant en het Deventer Dagblad

⁹² Arnhemsche courant, 21-12-1895

⁹³ Deventer Dagblad, 6 april 1937

⁹⁴ Voordracht van Bertus Keurhorst tijdens de viering van het 100-jarig bestaan van de vereniging in 1998, 't Olster Erfgoed

⁹⁵ Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 20 januari 1905

⁹⁶ Steendrukker en kunstenaar, een gesprek met H.B. Dieperink, onbekende uitgave (particulier bezit), pg. 391, ong. 1950

⁹⁷ Hendrik Jan Graveman (1871-1951), werd geboren op Overwetering. Hij woonde te Duur en was de vader van Hermina Antonia (Mina) Van Schooten-Graveman

⁹⁸ Roel H. Smit Muller, De familie Bokhorst, verrassend veelzijdig, Waanders Uitgevers, Zwolle, 2014

⁹⁹ Bart Bokhorst, De familie Bokhorst, verrassend veelzijdig: een meer volledig en persoonlijker beeld, <http://www.deventer-bokhorstkunst.nl/PDFS/Kunstenaarsfamilie%20Bokhorst.pdf>, 2017